

Verslag Macro-economic Seminar

“Heading to the future through a financial Crisis”

IGSR-SPS-STUSECO

4-11 januari 2016

Inleiding

Stichting Planbureau Suriname (SPS) heeft samen met het IGSR en STUSECO voor de derde maal een macro-economisch seminar georganiseerd in de periode 4 – 11 januari 2016 met een open seminar vrijdag op 8 januari, waar bijkans 130 personen hebben geparticipeerd. De opening is gedaan door de Vice President van Suriname.

Het doel van dit seminar was educatief, daar hiermee beoogd werd om de condities voor evenwichtig financieelbeleid te bespreken. Tijdens dit seminar is met behulp van het Surya model een baseline scenario gepresenteerd om de participanten inzicht te geven in de huidige problematiek van de economie en de gevolgen bij ongewijzigd beleid. Voorts zijn enkele varianten gepresenteerd om te komen tot stabilisatie van de situatie. Er zijn 5 presentaties gehouden

Sinds 2011 zijn het Planbureau en het IGSR een samenwerkingsverband aangegaan om het werken met economische modellen te bevorderen teneinde een beter inzicht te verkrijgen in de samenhang binnen de economie en het doorrekenen van de effecten van beleidsmaatregelen. Het Planbureau onderhoudt reeds jaren het Surya model, welke ontwikkeld is door Dr. Marein van Schaaijk. Via de samenwerking met het IGSR en stichting STUSECO wordt beoogd de kennis op het gebied van economische modellen te vergroten en de belangstelling bij studenten van het IGSR en de ADEK te kweken voor macro-economische modellenbouw.

De gepresenteerde baseline voor 2016-2018 gaat uit van een aantal veronderstellingen en de statistieken van 2014 en 2015 zijn tevens de basis input geweest van het model. Tijdens voorbereidende workshops zijn de cijfers met sector deskundigen besproken. Enkele belangrijke uitgangspunten bij de baseline zijn: met betrekking tot de exporten dalende prijzen voor mijnbouwproducten, stopzetting export aluinaarde vanaf 2016; een wisselkoers van 4,2 SRD/USD; verhoogde electriciteits tarieven; productie verhoging geraffineerde olieproducten vanaf mei 2016 en productie uit de goudmijn van New Mont in het laatste kwartaal van 2016.

Enkele resultaten van de baseline voor 2016 zijn: een stijging van de werkloosheid, hoge inflatie als gevolg van de devaluatie en verhoogde tarieven van de nutsvoorzieningen, groot financieringstekort in termen van BBP, zeer lage importdekking in maanden uitgedrukt. De resultaten zijn voor 2016 niet zo gunstig te noemen, waardoor de hele samenleving zeer bewust moet omgaan met de uitgaven. Er zullen prioriteiten gesteld moeten worden.

In zijn keynote speech concludeert Professor Caram dat er geen makkelijke en snelle uitweg uit de bestaande situatie bestaat. Daarvoor zijn grote inspanningen van de private en publieke sectoren nodig. Dan nog zal het enkele jaren duren alvorens de economie weer in balans komt, gelet op de ernst van de huidige scheefstand. Op termijn kunnen productie- en productiviteitsverhogingen, alsook een verantwoorde herverdeling van de inkomens- en vermogensverdeling soelaas brengen. De heer Raghoebarsing concludeert dat de economische problemen complex zijn en dat de gevolgen dit jaar door iedereen hard gevoeld zullen worden. Maar ze zijn oplosbaar. De meest belangrijke eerste stap is herstel van vertrouwen. Dat komt niet vanzelf. Daar is leiderschap voor nodig dat leidt, met een visie op de toekomst, toeziet op zorgvuldige voorbereiding en vlotte uitvoering van beleid, zuinig omgaat met geld, en het goede voorbeeld geeft in deze magere jaren.

Baseline situatie en scenario's

DE TECHNISCHE BASELINE

De technische baseline wordt als een referentie kader aangemerkt voor andere scenario's. Om tot de baseline te komen moet het model worden geupdatet. Hierbij zijn de overheids, monetaire, betalingsbalans, en het microblok geupdatet tot en met 2014. Waar er informatie beschikbaar was voor 2015 is deze ook gebruikt tot en met oktober 2015 en voor de deviezenreserve van de Centrale Bank zelf dec 2015. Er zijn ook diverse sectordeskundigen geraadpleegd op de gehouden modelworkshops voor de beoordeling van de gebruikte data, zoals prijzen en volumes van het microblok. In deze versie is voor het gemak van het rekenwerk gewerkt met een wisselkoers van 4,2 SRD/USD vanaf 2016, wetende dat dit niet realistisch is omdat straatkoers al 4,9 SRD/USD bedraagt. Verder is ook rekening gehouden met de verhoogde electriciteits tarieven. De veronderstelling is hierbij dat de rest van de verhoging in 2016 on hold is.

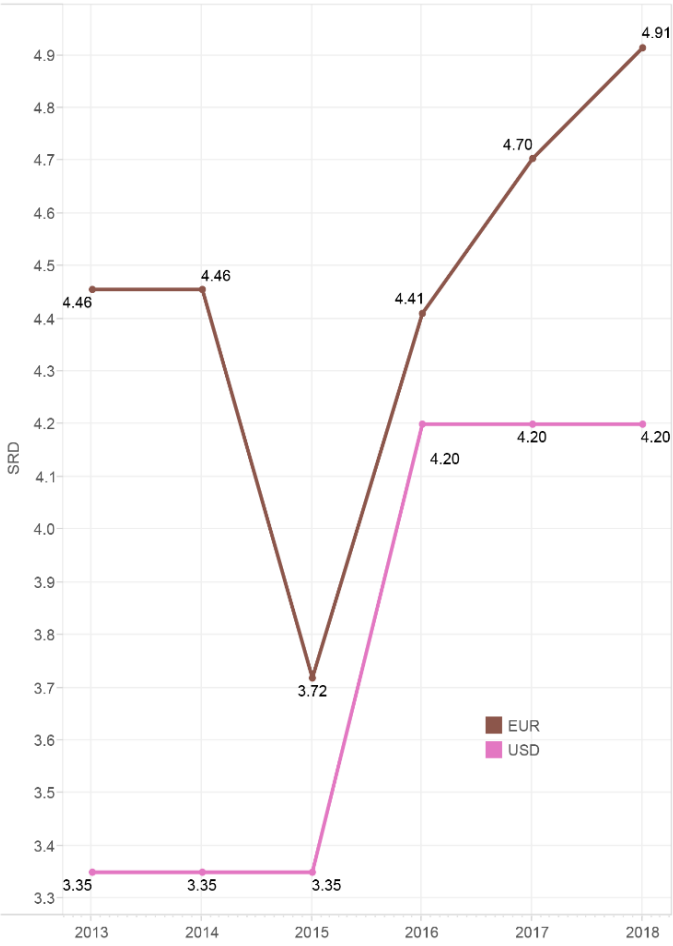
De veronderstellingen die aan deze baseline ten grondslag liggen zijn als volgt:

Ten aanzien van de exporten is er rekening gehouden met dalende prijzen voor olie en goud; de aluinaarde exporten zijn gestopt vanaf 2016; De investeringen in de goudsector bedragen ca. 800 mln USD voor de periode 2016-2018; Vanaf mei 2016 gaat de raffinaderij van StaatsOlie in volledige productie; verder wordt verondersteld dat het New mont lukt om in het laatste kwartaal van 2016 in productie te gaan; De lonen in de particuliere sector volgen de inflatie met een halfjaar vertraging, en de overheidslonen volgen de particuliere sector meteen; De overheidsuitgaven, werkgelegenheid zijn op basis van de prognose van de inflatie en de bevolkingsgroei, dus geen begrotingscijfers.

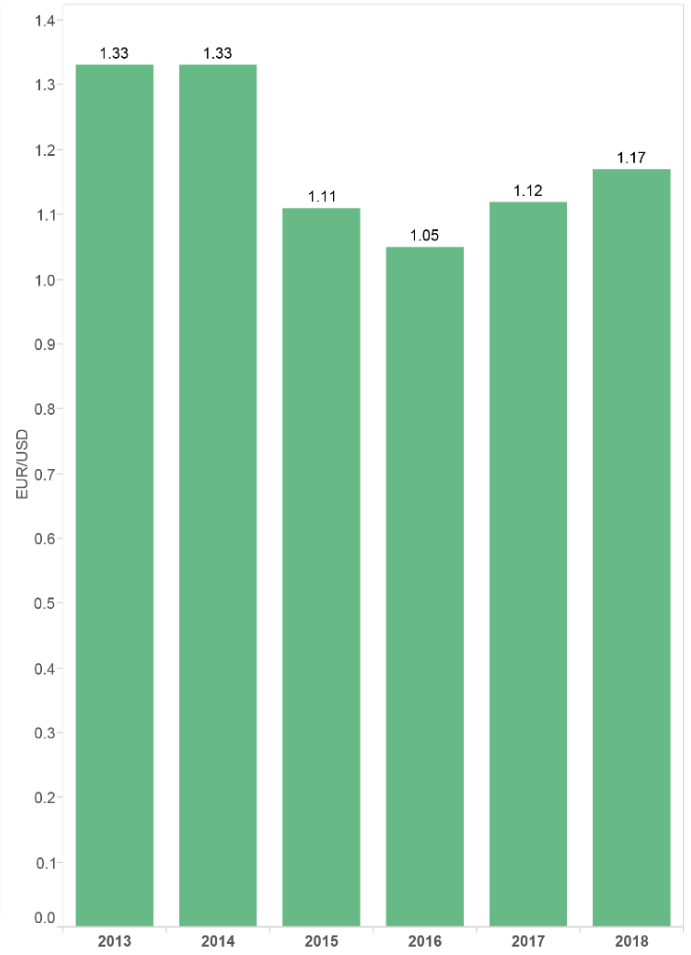
Bi de Invoer is er rekening gehouden met imports substitutie vanwege het feit dat de raffinaderij olieproducten levert voor de lokale markt. Vanwege de daling in de exportopbrengsten is het saldo op de betalingsbalans verslechterd, waardoor de deviezenvoorraad is afgenomen. Deze staat op 1,2 maanden import dekking. Hierdoor is de koers van 4,2 SRD/USD niet vol te houden.

Hieronder volgen enkele grafieken met betrekking tot de assumpties van de koers en prijzen en volumes van het microblok.

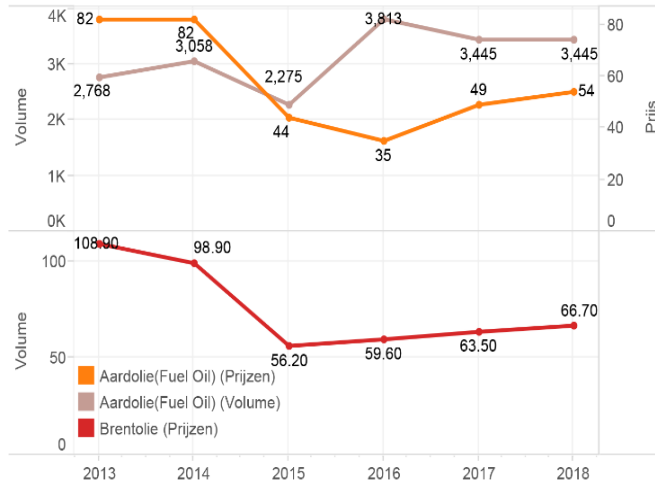
Koers

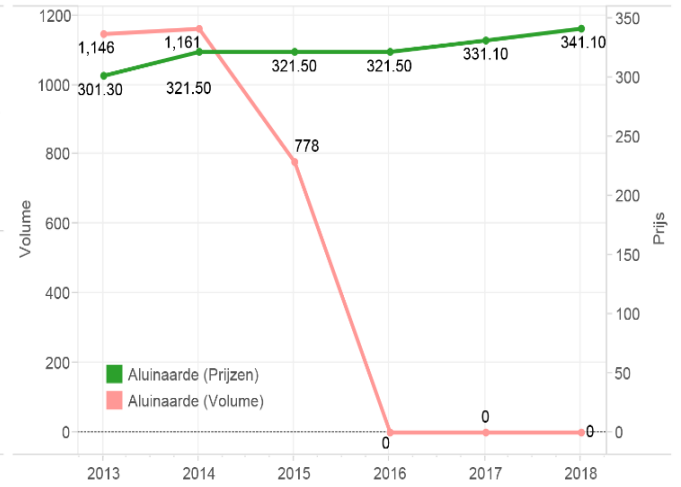
Tussenkoers

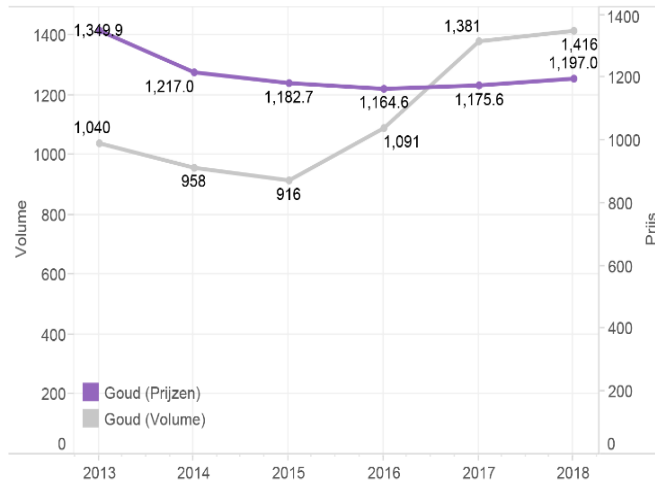
Aardolie

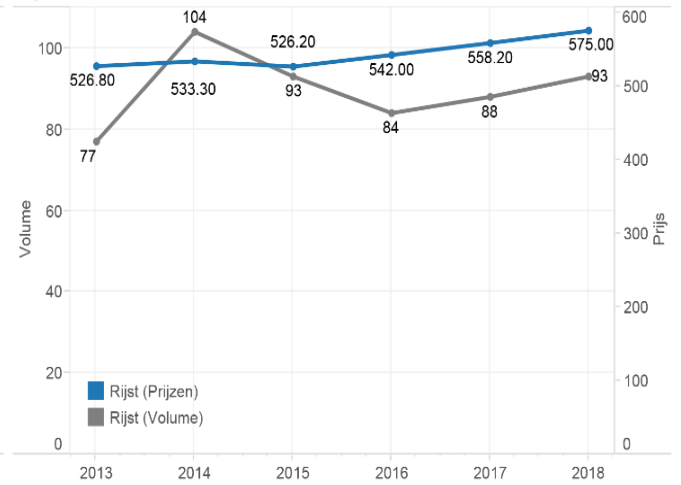
Aluinaarde

Goud

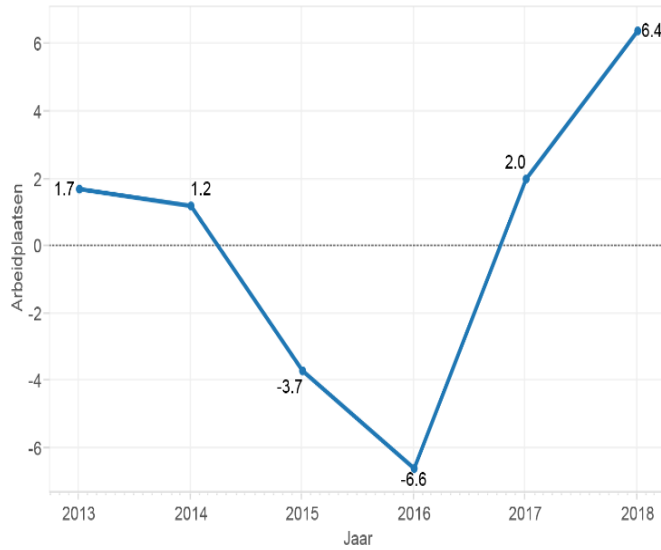
Rijst

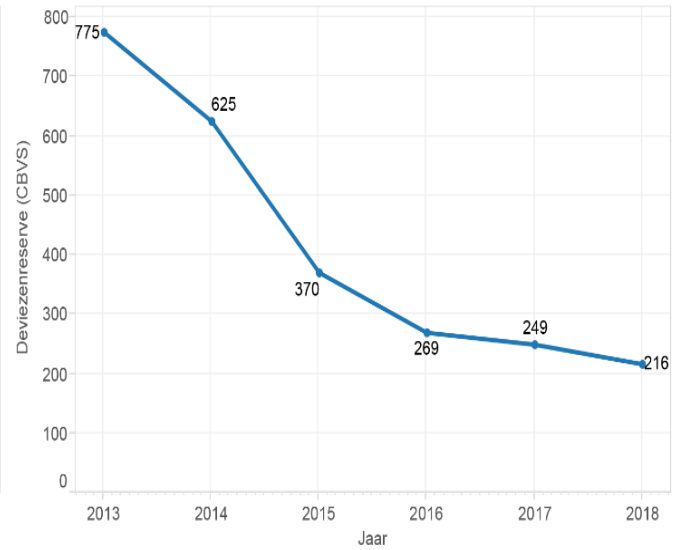
Resultaten van de Baseline

De resultaten worden in enkele grafieken gepresenteerd. Er is gekozen voor relevante kernindicatoren die de gemeenschap zorgen baren zoals de inflatie, werkgelegenheid, financieringstekort van de overheid, importdekking in maanden, de reële BBP groei, de Staatsschuld in procenten aan het BBP.

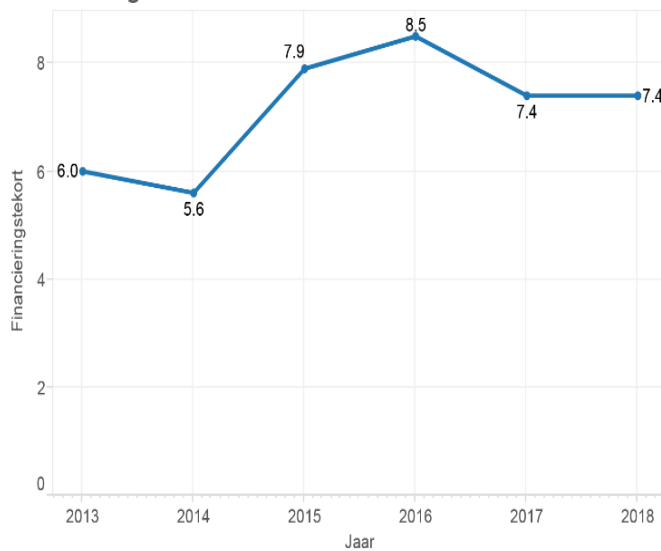
Arbeidsplaatsen %

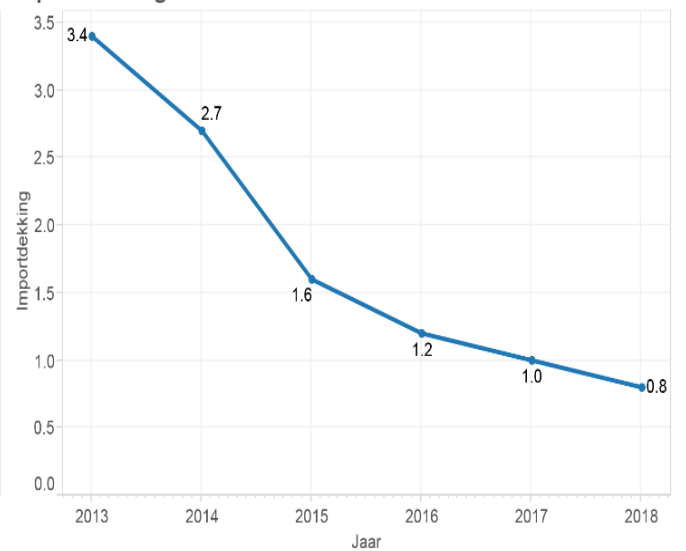
Deviezenreserve mln. USD

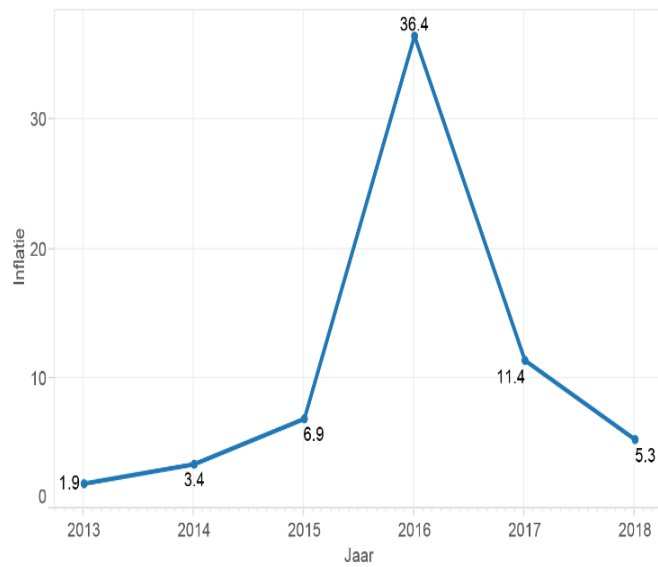
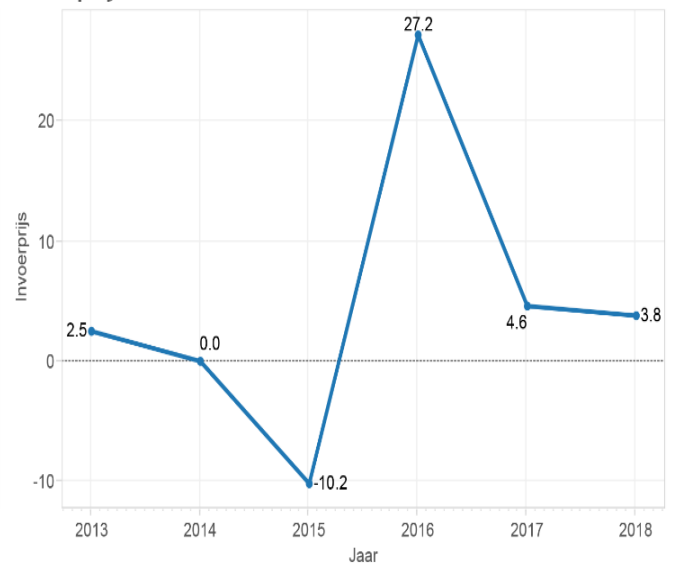
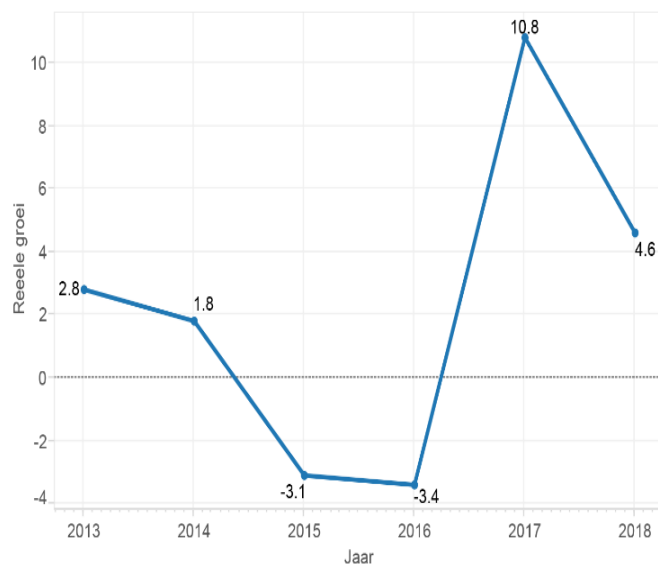
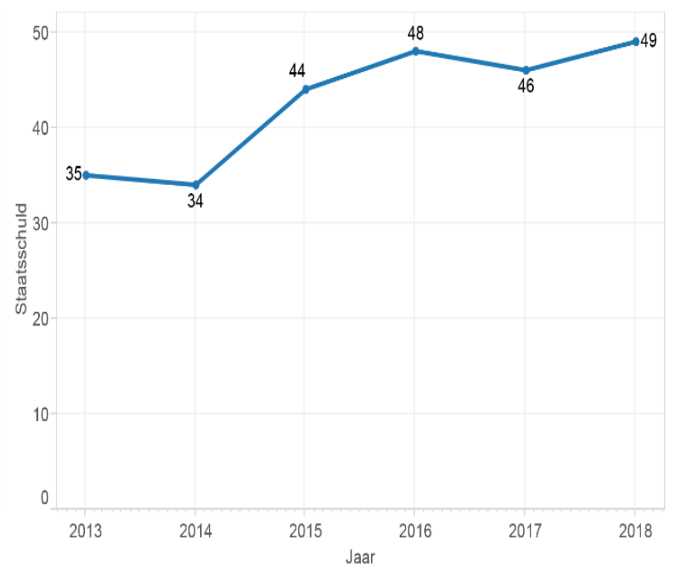

Financieringstekort %BBP

Importdekking # mnd

Inflatie %**Invoerprijs %****Reële Groei %****Staatsschuld %BBP**

Uit de grafieken blijkt dat de werkgelegenheid in 2016 verder verslechterd, door het verstreken van suralco zijn behalve de vaste medewerkers ook de contractors hun baan kwijt. Ook in de goudsector is er sprake van banenverlies vanwege bezuinigingsmaatregelen van lamgold.

De deviezenreserve daalt in 2016 naar ca. 269 mln. USD, als gevolg van de verslechterde positie van de betalingsbalans en het feit dat de Centrale Bank flink wat interventies heeft gepleegd om de koers stabiel te houden in 2015. De importdekking is gedaald naar 1,2 maanden en hierdoor is de koers van 4,2 SRD/USD niet vol te houden.

De Inflatie zal in 2016 stijgen tot ca. 36% en dit betekent een koopkracht verlies van ca. 26% als gevolg van de verhoging van de elektriciteits tarieven en de devaluatie van de wisselkoers in November 2015.

Het financieringstekort van de overheid in termen van BBP bedraagt 8,5% in 2016, welke boven de norm van 3% ligt. De economische groei, uitgedrukt in reel BBP bedraagt -3,4% en de verwachting is dat die omslaat in een positief groeicijfer in 2017 vanwege de productie van de raffinaderij en de goudproductie van New Mont. De invoerprijzen stijgen in 2016 vanwege de wisselkoers en de Staatsschuld in termen van BBP bedraagt ca. 48 % in 2016.

De algemene conclusie is dat het beeld voor 2016 somber is.

Presentatie scenario's op 8 januari 2016 door dr. Marein van Schaijk en drs. Iwan Hoepel

In het vorige hoofdstuk is de Technische Baseline besproken. Daarin is al aangegeven dat dit geen voorspelling betreft, maar een technische vooruitberekening gebaseerd op een aantal veronderstellingen. Zo is o.a. verondersteld dat de CBvS koers en de parallelkoers nog in januari 2016 zullen worden geunificeerd op een marktconform niveau. Dus een flexibele koers. In die technische baseline hebben we even verondersteld dat die uniforme koers SRD/US\$ gemiddeld over 2016 4,2 zou bedragen. Op de dag van het seminar stond de parallelkoers echter al op 4,9. De technische baseline resulteert in een deviezenvoorraad CBvS gelijk aan 1,2 maanden import. Dat is te weinig. Onder die omstandigheden zal de koers deprecieren, tenzij er maatregelen komen om het tekort op de Betalingsbalans te laten verminderen, waardoor de deviezenvoorraad stijgt. De deviezenvoorraad in maanden invoer moet van de 1,6 eind 2015 stijgen naar 3 eind 2016, dus gemiddeld naar 2,3

Daartoe zijn 5 maatregelen becijferd:

1. Bevriezen van de lonen ipv de inflatie met een half jaar vertraging te volgen.
In dat geval stijgt de dekkingsgraad van 1,2 tot 1,4 en is de inflatie 28 ipv 36%
2. Bovenop de bevroering van de lonen ook een beperking van het consumptief krediet, zodanig dat de consumptiequote 4% zakt.
In dat combi pakket stijgt de dekkingsgraad naar 1,5, zie in de tabel.
3. Daar bovenop komt een Fiscal pakket van belasting verzwaring en uitgaven beperking en bevroering van het aantal ambtenaren. In dat combi pakket stijgt de dekkingsgraad naar 1,8 maanden invoer.
4. Daar bovenop veronderstellen we 1% extra arbeidsproductiviteitstijging, waardoor de export met 2% toe neemt en er 1% imports substitutie komt. Dan stijgt de dekkingsgraad naar 1,9
5. Tenslotte berekenen we via trial and error dat de koers 5 moet worden om de dekkingsgraad op 2,3 te brengen.
6. Ten slotte updaten we de deviezenvoorraad CBvS op basis van de net gepubliceerde weekstaat 31/12/2015 van CBvS: 1421 mln. SRD. En berekenen opnieuw wat de koers zal zijn bij 2,3 maanden invoer: dat is 4,3. De inflatie is dan 31%, de loonmutatie in 2016 is nog steeds nul en het BBP zakt met 7%

Scenario 6 wordt alleen werkelijkheid als de 5 genoemde maatregelen onmiddellijk worden uitgevoerd. Is dat niet het geval, dan zal de koers stap voor stap stijgen.

In scenario 7 in de tabel staan de uitkomsten zonder pakket. Dan komt de koers uit op gemiddeld 6,3 SRD voor een US\$. En dat geldt alleen als er een uniforme koers is. Mocht

de dubbele koers niet verdwijnen in januari, dan vervallen alle hier gepresenteerde berekeningen. Dan moeten we de berekening opnieuw uitvoeren met de MACMIC modelversie uit 1991. Deze voorloper van het Suryamodel kent een dubbele koers mechanisme.

In scenario 7 komt de inflatie uit op 83% en de loonvoet op 44%. Als iemand eerst 100 SRD verdiende en 100 SRD uitgaf, moet die dan 183 betalen voor dat pakket aan goederen, maar hij verdient dan maar 144. Hij kan dus maar $144/183$ is 79% van dat pakket kopen. Dus zijn koopkracht is met 21% gedaald. In scenario 6 met pakket is zijn koopkracht nog maar $100/133$ is 85% van vroeger, dus vermindert met 25%. In geval van scenario 7, zonder pakket, dus ook zonder loonbevrozing, is de loonmutatie 44% maar door de veel hogere inflatie is de koopkracht daling ongeveer gelijk.

In het scenario met pakket zal het dankzij het pakket op den duur beter gaan met de werkgelegenheid en kan er in 2017 wel loonstijging plaats vinden. Dus in het Scenario met pakket volgt in 2017 en latere jaren herstel.

Mocht de dubbele koers niet verdwijnen en mochten de lonen al snel de inflatie volledig volgen, dan volgt hyperinflatie zoals in de periode april 1984 tot mei 1995.

Tabel Kerngegevens 2016								
Scenario	Koers	CPI	imdn import	Fin.tekort	lonen bedrijven	werkgeleg enh.	BBP groei	
0 Technische Baseline	4,2	36,4	1,2	8,5	21,0	-6,6	-3,4	
+ 1 loonmatiging	4,2	28,4	1,4	8,1	0,0	-7,5	-4,9	
+ 2 Besparing 4%	4,2	28,3	1,5	8,7	0,0	-8,4	-6,8	
+ 3 Fiscaal pakket	4,2	30,1	1,8	4,5	0,0	-10,5	-10,6	
+ 4 productiviteit +1% export +2% importsubstitutie 1%	4,2	29,7	1,9	4,2	0,0	-10,7	-9,3	
+ 5 Depreciatie=pakket1	5,0	44,1	2,3	3,9	0,0	-11,4	-10,5	
6 pakket 1, maar Deviezenreseve ultimo Dec 2015 update	4,3	31,5	2,3	4,1	0,0	-10,5	-9,0	
7 Alleen Depreciatie bij een deviezenreserve per ultimo dec 2016 updated	6,3	83,4	2,3	7,6	44,2	-8,1	-6,1	

Bron: Suryamodel 2016.xls, staat als shareware op www.planningofficesuriname.com en www.stuseco.org

Conclusies:

Als de lonen pas gaan stijgen als de deviezenvoorraad weer op peil is, en als er in januari een uniforme en marktconforme koers komt en de andere maatregelen van het pakket worden

uitgevoerd, dan is het denkbaar dat de koers SRD/\$ stabiliseert op 4,3. Zo niet dan kan die oplopen naar 6,3 en meer.

Dit betekent dat voor terugkeer naar monetaire stabiliteit de overheid een bezuinigingspakket moet opstellen en, in samenwerking met het bedrijfsleven, een groeipakket.

BIJLAGEN

1. Schokeffecten op de economie van Suriname: Prof. Caram
2. Hoe gaan we om met een financiële crisis: Drs. K. Raghoebarsing
3. Facing the reality, tough choices ahead : Drs. S. Debipersad MSc.
4. Het Suryamodel als rekeninstrument : Drs. R. Sobhie MSc./Drs. L. Menke-Tangali

SCHOKEFFECTEN OP DE ECONOMIE VAN SURINAME

Voordracht van A.R.Caram tijdens het IGSR seminar macroeconomic outlook Suriname 2015-2018, Paramaribo, 8 januari 2016.

1. De organisatoren van het seminar hebben mij gevraagd een inleidende presentatie te geven over de inhoud en maatschappelijke relevantie van het begrip financiële stabiliteit. Het is een nogal complex begrip dat pas na de mondiale financiële crisis van 2008 in het brandpunt van de belangstelling is komen te staan. Wij moeten dit begrip onderscheiden van het begrip monetaire stabiliteit dat betrekking heeft op waarborging van de interne en externe waarde van de nationale munt.
2. Er is sprake van financiële stabiliteit indien het totale financiële systeem in staat en bereid is schokken op te vangen zonder dat dit leidt tot disruptie van de kredietverlening en het betalingsverkeer. Het gaat hierbij vooral erom dat het systeem reële besparingen en uit een verantwoorde geldschepping verkregen middelen doelmatig doorgeeft in de kredietverlening. Via dit proces levert het systeem een onmisbare bijdrage aan de reële economische ontwikkeling. Het ontbreken van stabiliteit in de hier bedoelde zin vergroot het risico van het veroorzaken van schade aan de economie.
3. Het begrip financiële stabiliteit omvat om de aangegeven reden zowel micro- als macro-economische dimensies. De schokken zijn veelsoortig. In Suriname doen sinds begin 2013 twee schokken zich in toenemende mate gevoelen, te weten een interne schok voortvloeiend uit de ontsporing van de staatsfinanciën en een externe schok als gevolg van de vermindering van de ontvangen exportdeviezen samenhangend met de daling van de mondiale grondstofprijzen. Aan deze schokken en aan de effecten daarvan op de economie zal ik in de loop van mijn betoog aandacht besteden.
4. Dan is er nog het dreigende risico dat Suriname op de lijst van landen wordt gezet die onvoldoende actie ondernemen om te voldoen aan de internationale regels voor waarborging van de integriteit van de

financiële transacties. Indien dit risico tot ontlading komt en leidt tot een zogenaamde black listing van Suriname. Het financiële verkeer met het buitenland wordt ernstig bemoeilijkt door de enhanced customers due diligence vereisten die buitenlandse financiële instellingen in acht moeten nemen bij transacties met overheden, bedrijven en personen van black listed landen. Een en ander schrikt investeerders af om zaken met ons land te doen. Lokale banken zullen dan ook het risico lopen van beëindiging van bestaande correspondentrelaties. Hierdoor komen wij in een internationaal isolement terecht.

5. Het begrip financieel systeem dient ruim te worden opgevat en heeft betrekking op alle financiële instellingen. Dit betekent dat ik ook de Centrale Bank als monetaire autoriteit en toezichthouder van het systeem tot deze groep reken. Ik zal dan ook aandacht besteden aan effecten van de schokken op deze Bank en aan haar beleidsreacties. Dit is van belang, omdat zij een dominante rol speelt bij de financiering van de budgettaire tekorten en bij de beïnvloeding van bancaire transacties.
6. Het is allereerst van belang een globale indruk te krijgen van de omvang en aard van de schokken. Grotere schokken hebben navenant grotere effecten, terwijl interne en externe schokken andersoortige effecten oproepen die dan ook vragen om een andersoortige beleidsvoering. Indicatief voor de interne schok is dat het overheidstekort op kasbasis sinds 2013 gemiddeld ruim SRD 1,2 miljard of 6% van het geschatte bruto binnenlandse product per jaar belooft. Bovendien zijn de betalingsachterstanden aan leveranciers van goederen en diensten opgelopen tot 8% van het binnenlandse product. Volgens voorlopige en deels geschatte cijfers is de export van goederen met gemiddeld ruim SRD 1,3 miljard afgenomen.
7. De cijfers indiceren dat beide schokken van materiële omvang zijn. Vaststaat dat zij merkbare schade toebrengen aan onze economie. Zij zijn dus in hoge mate maatschappelijk relevant, te meer omdat zij allerlei secundaire effecten oproepen. De integrale omvang van deze effecten is mede afhankelijk van de wijze waarop op de schokken is geanticipeerd

en ingespeeld. Zaken die hierbij van belang zijn hebben betrekking op de beschikbare fiscale ruimte en de mate waarin een beroep op financieringsbronnen invloed heeft op de internationale reserves, zijnde de officiële goud- en deviezenvoorraad van de Centrale Bank.

8. Ik ga nu in op de effecten van de schokken. Het aandeel van de goederenexport in het binnenlands product belooft circa 40%. Gelet hierop en op de sterke uitstralingseffecten die vanuit de exportsector uitgaan op de algemene bedrijvigheid, de staatsfinanciën en de internationale deviezenreservepositie, dienen wij meer aandacht te besteden aan verbetering van de concurrentiepositie van de exportsector door beteugeling van de kostprijs en opvoering van de productiviteit. Betere en duurzame benutting van onze natuurlijke hulpbronnen ten behoeve van de export dient prioriteit te krijgen. Daar ligt ons comparatief voordeel. Private en publieke sectoren moeten financiële buffers vormen om moeilijke tijden te overbruggen. Deze aanbevelingen zijn bij herhaling gedaan, zonder dat zij tot enig vervolg hebben geleid.
9. De binnenlandse schok is vooral veroorzaakt door de daling van de overheidsinkomsten als gevolg van de malaise in de minerale sector. Volgens de Financiële Nota 2016 zullen de geprognostiseerde ontvangsten in 2015 ten opzichte van 2013 ruim 10% lager zijn, terwijl de uitgaven met 4% verder oplopen. Ik betwijfel of deze cijfers nog juist zijn. Ik heb de indruk dat de inkomsten meer zijn gedaald en de uitgaven meer zijn gestegen. Wij moeten wachten op meer recente data.
10. Het proces van uitgavengroei, dat al in 2009 op gang is gekomen, vloeit vooral voort uit het streven naar verbetering van de leefomstandigheden van de bevolking. Dit beleid is vanuit een sociaal oogpunt lovenswaardig. De politiek houdt er echter onvoldoende rekening mee dat het sociale beleid moet passen binnen bestaande economische en financiële mogelijkheden. Het effect van de interne schok is bovendien versterkt door een excessief beroep op binnenlandse bronnen van geldschepping, wat vervolgens leidt tot het wegvloeien van geld naar het buitenland. Dit

laatste effect is geaccentueerd door de daling van de waarde van de export.

11. Aldus resulteert het ontbreken van begrotingsevenwicht en de daarmee samenhangende additionele vraag naar goederen en diensten tot verbreking van het monetaire en van het betalingsbalansevenwicht. Er komt dan een zich versterkend proces op gang, waarbij het ontbreken van de drie evenwichten elkaar beurtelings versterken. Zonder alert en doelgericht optreden van zowel de overheid als de private sector raakt de economie aldus steeds meer uit balans.
12. De interne schok heeft bij de commerciële banken geleid tot een forse uitbreiding van de kredietverlening aan de Staat voltrokken. Per ultimo juni 2015 was deze kredietverlening bijna verviervoudigd ten opzichte van begin 2013. Hierna liep het uitstaande bedrag terug van een hoogtepunt van SRD 1,0 miljard tot SRD 0,6 miljard in september, door aflossingen door de Staat met van de Centrale Bank verkregen kredieten.
13. Bij kredietverlening van de commerciële banken speelt de Centrale Bank een opvallende rol. Zij verlaagt de door de banken verplicht aan te houden monetaire kasreserve onder de conditie dat zij de aldus vrijkomende middelen moeten beleggen in schatkistpapier. Onder soortgelijke condities trekt zij gelden aan van enkele grote private ondernemingen en biedt hen daarbij een aantrekkelijke rente en een vaste valutatermijnkoers aan.
14. In plaats van de toegang van de Staat tot binnenlandse bronnen af te sluiten en daarmee haar taak als autonome hoedster van de interne en externe waarde van de munt te vervullen, accommodeert de Centrale Bank de Staat. Dit gaat met geldschepping gepaard. Hierdoor neemt ook het risico van het ontstaan van een doelenconflict tussen enerzijds het monetaire beleid dat gericht is op beheersing van de geldhoeveelheid om de stabiliteit te beschermen en anderzijds het prudentiële toezichtsbeleid gericht op waarborging van de bedrijfseconomische soliditeit van banken en daarmee van de financiële stabiliteit. Dit klemt

te meer omdat de Staat niet meer als een eerste klas debiteur kan worden aangemerkt vanwege het toegenomen debiteurenrisico. Niettemin participeren banken in deze financieringsconstructie vanwege de rentewinst.

15. Van een restrictief monetair beleid is geen sprake. De gezamenlijke kredietverlening aan de Staat en de private sector neemt sinds begin 2013 met gemiddeld ruim 15% per jaar toe. Dit is sneller dan de groei van het binnenlands product. Mede daarom hebben de commerciële banken per saldo de effecten van de schokken op aanvaardbare wijze kunnen opvangen. Zij hebben vanuit een bedrijfseconomische optiek dan ook weinig reden om kritisch te staan tegenover het gevoerde monetaire beleid.
16. Het voortduren en oplopen van de betalingsachterstanden van de Staat aan leveranciers van goederen en diensten stelt banken wel voor uitdagingen. De kredietverplichtingen van klanten aan banken nemen bijgevolg toe. Zij worden ook geconfronteerd met de geld verkrappende effecten van het wegvloeien van geld naar het buitenland, met krapte aan Surinaams geld als gevolg van tekorten op de betalingsbalans en met de interventies van de Centrale Bank op de valutamarkt gericht op ondersteuning van de wisselkoers van de nationale munt.
17. De schokken en de beleidsreacties van de Centrale Bank hebben ernstige effecten op haar bedrijfsvoering; een en ander komt tot uitdrukking in de jaarrekening. Door massale kredietverlening aan de Staat, slaat haar per begin 2013 bestaande netto schuld aan de Staat van SRD 82 miljoen om in een vordering op de Staat van SRD. 1.868 miljoen per eind oktober 2015. Dit laatste bedrag is equivalent aan ruim 10% van het bruto binnenlands product. De mogelijkheid tot opnemng van krediet bij de Centrale Bank is vergroot door de verhoging van de zogenaamde geconsolideerde vlottende schuld met SRD 1,9 miljard of 10% van het binnenlands product in september 2015.

18. De kredietverlening van de Centrale Bank druist in tegen de letter en geest van de Bankwet 1956 (zoals gewijzigd in 2005) en de daarbij behorende Memorie van Toelichting. De wet is gebaseerd op de volgende twee principes:
- I. Voorschotten moeten worden verstrekt ter tijdelijke versterking van de Staatskas tot een maximum van 10% van de geraamde middelen van de gewone dienst van de begroting van het lopende dienstjaar;
 - II. Het is principieel onjuist om op de Centrale Bank terug te vallen voor andere en meer permanente kredietbehoeften, bijvoorbeeld voor de dekking van begrotingstekorten.
19. De kredietverlening van de Centrale Bank weerspiegelt zich in haar bijdrage in de geldschepping uit binnenlandse bron gedurende de periode begin 2013 - oktober 2015. Deze bijdrage belooft bijna SRD 2,4 miljard of 63% van de bedoelde geldschepping. Hierdoor is het risico toegenomen dat de Bank vervalt tot departementaal geldgrossier. Ook is het risico vergroot dat het vertrouwen van het publiek in de Bank als hoedster van de monetaire en financiële stabiliteit afbrokkelt.
20. De binnenlandse geldexpansie door de Centrale Bank is geaccentueerd door transacties van de overige banken, die SRD 1,4 miljard hebben belopen. Omdat elke in omloop gebrachte geldeenheid leidt tot een toename van de import van goederen en diensten van ruim 55 centen, is het netto buitenlands actief van de banken met US\$ 814 miljoen verminderd tot slechts US\$ 102 miljoen, wat het vertrouwen in de waardevastheid van de nationale munt aantast en de koers van de nationale munt doet depreciëren.
21. Omvangrijke koersstabilisatietransacties door de Centrale Bank hebben het proces van depreciatie niet kunnen ombuigen vanwege de excessieve binnenlandse geldschepping. Zij hebben, samen met deviezenverkopen voor financiering van reguliere transacties, wel bijgedragen tot inkrimping van de (op bruto basis gemeten) internationale reserves van US\$ 1.008 miljoen per begin 2013 tot US\$

370 miljoen per ultimo 2015 of minder dan 1,5 maand importdekking door goederen en diensten.

22. Dit laatste bedrag is inclusief het beroep dat recent is gedaan op de bijzondere trekkingsrechten van het IMF voor een bedrag van SRD 196 miljoen of 56% van het totaal voor Suriname beschikbare bedrag, alsook de uitputting van de trekkingspositie waarmee een bedrag van US\$ 8,5 miljoen is gemoeid. Daarenboven zijn de buitenlandse passiva van de Bank met circa US\$ 150 miljoen vergroot tot US\$ 295 miljoen. Dit laatste is inclusief swaptransacties welke deels tegen vaste koersen zijn afgesloten en een valutarisico voor de Centrale Bank inhouden.
23. De nadelige gevolgen van het gevoerde expansionistisch beleid met betrekking tot de lopende staatsuitgaven zijn niet uitgebleven. Doordat wij sneller en meer hebben willen bereiken dan wij aankunnen, is de economie in toenemende mate uit balans geraakt. Ook hier geldt dat wij niet verder kunnen springen dan onze polsstok lang is. Het te hoge bestedingspatroon van de overheid werkt uiteindelijk als een boemerang.
24. De reële groei van het binnenlands product is vertraagd van naar schatting 4% in 2013 tot circa 1,5% in 2015. De stijging van de prijsindex voor de gezinsconsumptie schiet in de maand oktober 2015 met 15% omhoog in vergelijking met de voorgaande maand. Hier doet het wegsmelten van de internationale reserves, het afbrokkelen van het vertrouwen van het publiek en vrees voor een officiële devaluatie van de Surinaamse dollar zich gevoelen. Medio november kondigt de Centrale Bank een devaluatie van de SRD ten opzichte van de Amerikaanse dollar aan van 20% tot SRD 4,04. De marktkoers deprecieert niettemin verder tot SRD 4,80 per medio januari 2016 wat een additionele depreciatie van 19% inhoudt.
25. Aan het uiteenlopen van de officiële en marktkoers van de Amerikaanse dollar kleven nadelen: het wakkert de inflatie extra aan, creëert onzekerheid bij de economische subjecten en kan aanleiding geven tot

ongebruikelijke transacties. Een en ander roept reacties op in de reële sfeer. Wij zullen ons dan ook moeten streven naar unificatie van de koers door versoering van het budgettaire, monetaire en inkomensbeleid, alsook door herstel van het publieke vertrouwen.

26. Na een opmerkelijke groei van gemiddeld 4% per jaar gedurende het decennium voorafgaand aan 2013, moeten wij nu aanvaarden dat wij een stap terug zullen doen. Het expansionistische budgettaire en monetaire beleid dat uiteindelijk heeft geresulteerd in de recente devaluatie heeft de gemiddelde burger armer maakt, zij het dat daartegenover een verbetering van het pakket van sociale voorzieningen staat. Berekeningen gemaakt door een groep van economen onder de bezielende leiding van Dr. Marein Van Schaijk en die gedurende het vervolg van dit seminar zullen worden gepresenteerd, bevestigen mijn kwalitatief geaarde bevindingen.

27. Een reële daling van de koopkracht van de gemiddelde burger is helaas onvermijdelijk. Het streven naar irreële compensatie van deze daling bergt het risico in zich van verdere aantasting van de monetaire en financiële stabiliteit, alsook van de algemene bedrijvigheid en de werkgelegenheid. Naarmate de compensatie groter en is en sneller worden doorgevoerd, zullen de negatieve reacties geprononceerder zijn. Deze ervaringen tonen nog eens duidelijk aan dat het onverstandig is om bij het nastreven van sociale doeleinden realistische economische en financiële grenzen te overschrijden en vaststaande relaties tussen macro-economische variabelen te veronachtzamen.

28. Politici dienen te beseffen dat niet alles kan, zeker niet tegelijkertijd. Een expansionistisch beleid roept in de kleine, gediversifieerde en open economie van Suriname, spoedig disproportionele nadelen op, die niet of niet volledig op andere wijze worden gecompenseerd. Hierdoor resulteert het expansionisme op den duur in ondergraving van de monetaire en financiële stabiliteit en daardoor in aantasting van een omgevingsklimaat dat de duurzame reële ontwikkeling bevordert.

29. Er is juridisch gezien nog ruimte om enige verlichting te brengen in de huidige situatie. Volgens de Wet op de Staatsschuld mag de Staat leningen aantrekken tot maximaal 60% van het binnenlandse product. Vanuit een economische optiek kleven aan het aangaan van leningen echter diverse risico's, te meer omdat de schuldquote de volgens economische principes getrokken limiet van 45% al bereikt en het debiteurenrisico is toegenomen. De prikkel tot doorvoeren van noodzakelijke hervormingen kan door te lenen worden ontkracht. Op deze wijze worden huidige problemen naar de toekomst verschoven, die zich dan in verhevigde vorm zullen doen gevoelen.
30. De te verwachten opbrengsten van de Staat uit Surgold en de olieraffinaderij zullen ongetwijfeld verlichting brengen in de huidige situatie. Zij zullen onze problemen echter niet oplossen, omdat deze in belangrijke mate van structurele aard zijn. Bovendien zullen in 2016 nieuwe schokken zich doen gevoelen, waaronder het effect van de sluiting van de aluinaardefabriek en de forse verhoging van de energieprijzen. Het kan niet de bedoeling zijn door te gaan met het verder optrekken van de lopende uitgaven. De per saldo te verkrijgen additionele opbrengsten dienen goeddeels te worden benut voor de financiering van productieve projecten.
31. Er is dus geen makkelijke en snelle uitweg uit de bestaande situatie. Daarvoor zijn majeure inspanningen van de private en publieke sectoren nodig. Dan nog zal het enkele jaren duren alvorens de economie weer in balans komt, gelet op de ernst van de huidige scheefstand. Op termijn kunnen productie- en productiviteitsverhogingen, alsook een verantwoorde herverdeling van de inkomens- en vermogensverdeling soelaas brengen.
32. Herstructurering van het ambtenarenapparaat en de staatsfinanciën zijn onvermijdelijk voor borging van de budgettaire en monetaire stabiliteit. Mijn dringend advies is dan ook bij de beleidsvoering het accent te verleggen van financiering van budgettaire tekorten naar aanpassing daarvan door een evenwichtige combinatie van uitgavenverlagingen en

inkomstenverhogingen. Tegelijkertijd moet een verschuiving worden doorgevoerd van lopende naar meer productieve uitgaven.

33. Ik dank u voor uw aandacht.

INSTITUTE FOR GRADUATE STUDIES & RESEARCH (IGSR)

SEMINAR

MACRO-ECONOMIC OUTLOOK SURINAME 2015-2018

'Heading to the Future through a Financial Crisis'

Presentatie: Hoe gaan we om met een financiële crisis

1. Inleiding

Dames en heren, goede morgen.

Ik wil het IGSR, de Stichting Planbureau Suriname en Stuseco complimenteren met de organisatie van dit seminar. Wij bespreken vandaag de economische problematiek die ons allen bezig houdt, en het is daarom met veel genoegen dat ik hieraan meewerk.

Het doel van dit seminar is om de actuele macro economische en financiële problematiek te analyseren, en de weg eruit te vinden.

De presentatie die ik u voorhou, draagt als titel 'Coping with a financial crisis' – 'Hoe gaan wij om met de financiële crisis'.

Het bestaat uit 2 delen t.w.:

1. Beschrijving van de huidige problematiek en een analyse
2. Oplossingsrichting

2. Problematiek en analyse

2.1. Feiten en problemen

2.1.1. Verstoring begrotingsevenwicht

Vanaf 2012 raakte het evenwicht in de Staatsfinanciën verstoord: de uitgaven werden fors hoger dan de inkomsten. De Staatsfinanciën (de begroting dus), die tot 2010 overschotten had gekend, liet vanaf 2011 tekorten zien die opliepen boven de norm. De tekorten waren:

SRD 285 miljoen in 2011

SRD 445 miljoen in 2012

SRD 1.027 miljoen in 2013

SRD 961 miljoen in 2014 en

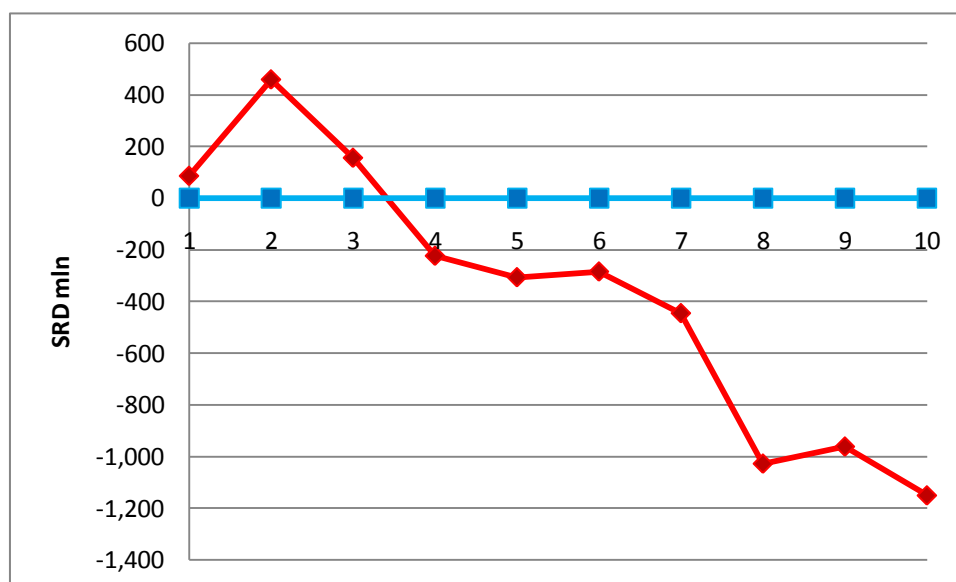
SRD 1.150 miljoen in de eerste drie kwartalen van 2015.

Staatsfinanciën 2006 – 3^e kwartaal 2015 (miljoenen SRD)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ontvangsten	1.740	2.368	2.355	2.945	2.606	3.538	4.025	3.960	3.751	2.417
Uitgaven	1.772	2.018	2.210	2.860	2.955	3.551	4.411	4.728	4.564	3.470
Ov. stat. versch.	118	109	11	-308	43	-271	-59	-259	-148	-95
Oversch/tekort	85	458	156	222	306	-285	-445	-1.027	-961	-1.150

Bron: CBvS. Bedragen afgerond in SRD miljoenen. Cijfers 2015 t/m 3^e kwartaal.

Begrotingsoverschot/tekort 2006 – 3^e kwartaal 2015 (in SRD mln)

Om uitgaven te kunnen blijven doen, werd geld in binnen- en buitenland geleend. Door het verzuim om de begroting in opeenvolgende jaren binnen de veilige grenzen te brengen, was de Staatsschuld die in 2006 (omgerekend) SRD 2,4 miljard bedroeg, eind 2015 gegroeid naar SRD 8,4 miljard.

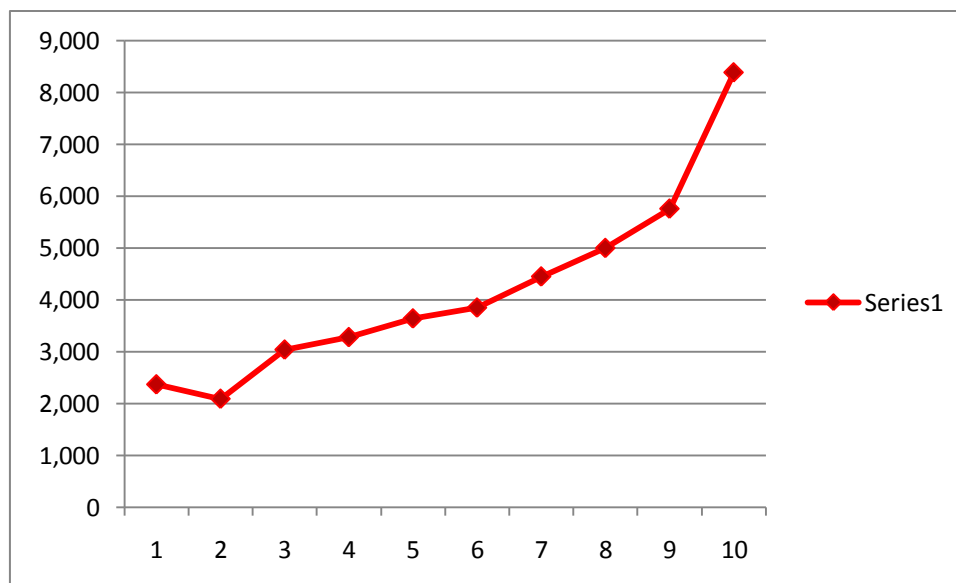
Staatsschuld 2006-2014 in USD en SRD miljoenen, en omgerekend in SRD (volgens de Wet op de Staatsschuld)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Buitenlandse schuld USD	498	441	643	646	648	701	811	984	1.088	1.157
Binnenlandse schuld SRD	721	631	913	1.144	1.498	1.532	1.770	1.749	2.164	3.756
Omzetting in SRD										
Koers USD	3.30	3.30	3.30	3.30	3.30	3.30	3.30	3.30	3.30	4.00
Buitenlandse schuld SRD	1.643	1.455	2.122	2.132	2.138	2.313	2.676	3.247	3.590	4.628
Binnenlandse schuld SRD	721	631	913	1.144	1.498	1.532	1.770	1.749	2.164	3.756
Tot. Staatsschuld SRD	2.364	2.086	3.035	3.276	3.636	3.845	4.446	4.996	5.754	8.384

Bron: CBVS en Bureau voor de Staatsschuld. Bedragen afgerond in SRD miljoenen.

De bestedingen werden vaak gekenmerkt als te zijn consumptief, ineffectief en oneigenlijk.

Staatsschuld 2006 - 2015 in SRD miljoenen

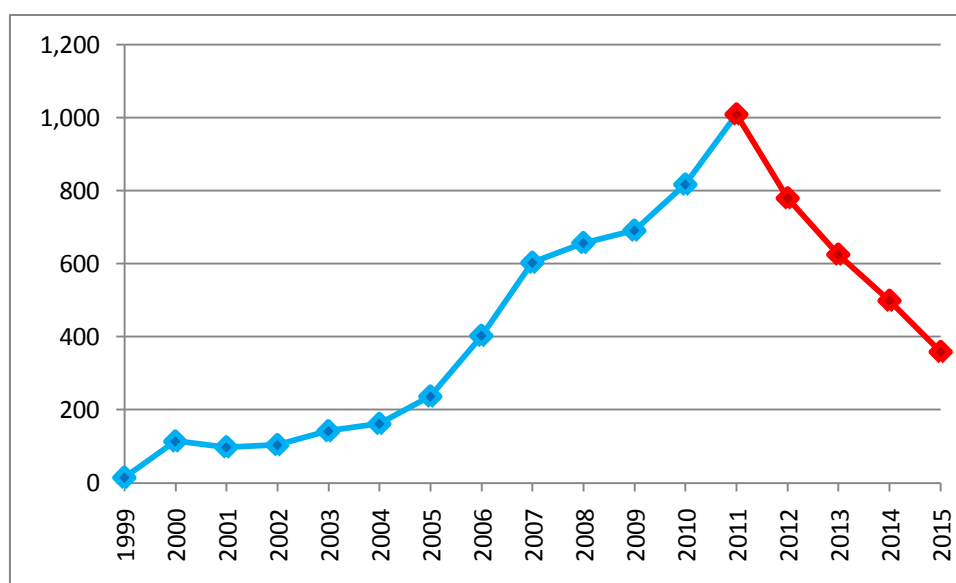

2.1.2. Aantasting monetaire stabiliteit

De CBvS verliet haar werkterrein en kwam de Staat tegemoet met leningen en voorschotten die deels monetair gefinancierd werden. Dit werd het begin van de verzwakking van de SRD. De schuld van de Staat bij de CBvS, schoot van SRD 536 miljoen in 2006 naar SRD 2,5 miljard in september 2015. Het vertrouwen in de munt daalde, de monetaire stabiliteit kwam in gedrang, en het imago van de CBvS brokkelde af.

Langdurige substantiële valuta-interventies om de parallelmarkt koers van SRD circa 3,40 voor de US dollar, terug te drukken naar het officiële niveau van SRD 3,30 hadden geen succes. Uiteindelijk moesten wij op 19 november 2015 het onvermijdelijke accepteren: de SRD was minder waard.

Deviezenreserve 2000 – 2015 in USD mln

2.1.3. Gevolgen in de reële sectoren van de economie

In de reële sector werden ambitieuze kostbare programma's uitgevoerd in infrastructuur en in een sociaal stelsel. Veel geld ging verloren aan slechte voorbereiding en uitvoering.

In 2015 ontstonden er ernstige betalingsproblemen aan ondernemers, ziekenhuizen en transporteurs voor door hun geleverd diensten. De nieuwe delen van het sociale programma werden stil gelegd, gevestigde voorzieningen kwamen in gedrang.

Een negatief macro economisch beleidskader dat onzeker, onvoorspelbaar en instabiel was, kwam bovenop tal van sectorspecifieke uitdagingen in goud, olie, bauxiet, bosbouw en landbouw.

2.2. Analyse

De economische problemen en onevenwichtigheden, vonden hun oorsprong in de begroting: overmatige uitgaven van 2012 t/m 2015, slechte begrotingsdiscipline en corruptie. Deze zijn uitgegroeid tot een officiële schuldenlast van SRD 8,4 miljard. De terugbetaling van deze schuldenlast zal de komende jaren een rem zijn op de mogelijkheden tot vooruitgang.

De beslissing van de CBvS om de regering te helpen, loste het probleem niet op maar tastte de monetaire integriteit aan. De financiering door de CBvS zorgde voor een overmaat aan SRD's die resulteerde in een waardedaling.

Centrale banken hebben niet de taak om regeringen te financieren, zij hebben een afgebakende taak met als eerste en belangrijkste doel om een betrouwbare en stabiele munt te garanderen. Ze dienen weg te blijven van de financiering van regeringen. Omgekeerd moeten regeringen voor hun begrotingszaken weg blijven bij centrale banken: die oplossingen moeten ze elders zoeken.

Het besluit van de CBvS om de begroting te steunen was een verkeerde, en niet alleen in juridische zin. Ook in economische zin hadden wij vooraf kunnen weten dat het verkeerd zou aflopen. Ik wil u dit kort toelichten.

Valuta-interventies zijn een tijdelijke maatregel tegen kortstondige verstoringen. Als de structuur van de economie in orde is en er vertrouwen is, zullen kortstondige interventies de markt herstellen, die zichzelf vervolgens weer zelfstandig zal reguleren.

Het feit dat aanhoudende substantiële interventies niet in staat bleken om de koers ook maar met een paar centen terug te drukken, was een vroege indicatie – ook zonder een uitgebreide economische analyse – dat we met een monetair structuurprobleem te maken hadden. Interventies zijn niet bedoeld, en niet in staat om structuurprobleem op te lossen.

Maar het is gebeurd, de monetaire reserve dekt nu nog slechts 1,5 maand import. Er is USD 600 miljoen aan deviezenreserve verloren in een poging om de koers met 10 centen terug te dringen, zonder succes.

Aflossing van de valuta-leningen die de CBvS is aangegaan, zullen een beslag leggen op de overgebleven reserve: dit betekent dat de situatie waarschijnlijk slechter is dan deze cijfers ons vertellen.

De balans van de CBvS weerspiegelt de risico's die genomen zijn: grote vorderingen aan de debetzijde, grote verplichtingen aan de creditzijde. Deze balans, in samenhang met de kwijtgeraakte monetaire stabiliteit geeft aan dat de CBvS haar primaire taak als circulatiebank ondergeschikt maakte, en primair heeft geopereerd als een secundaire kredietinstelling t.b.v. de Staat.

Door het substantiële verlies van de monetaire reserve is de Bank haar slagkracht kwijtgeraakt.

Behalve het probleem in de begroting, was er nu ook een probleem in de monetaire sfeer: nu waren er twee fundamentele economische problemen. Wat een decennium lang zorgvuldig was opgebouwd, ging in vier jaren verloren.

De problematiek lekte verder naar de reële economie. De Staat kwam in betalingsproblemen en begon te lenen bij het particuliere bankwezen waardoor kredietruimte werd onttrokken aan de particuliere sector. De verhoogde kasreserve en de rentestijging maakten de kredietverlening aan particuliere investeringen nog nijpender.

Wat hier feitelijk gebeurd is, is dat de kredietruimte van het bankwezen t.b.v. de particuliere sector, werd omgebogen naar consumptieve bestedingen door de Staat.

Ook over reële sector ontwikkelingen hebben onjuiste inzichten gecirculeerd. Een misvatting was dat de prijzen voor goud en olie hoog waren en het dus goed ging met de economie. Ik wil met een cijfervoorbeeld laten zien dat er een verschil bestaat tussen nominale en reële groei, en dat 'economie' en 'financiën' wezenlijk verschillend zijn. De cijfers zijn slechts ter illustratie.

Stel dat de goudsector zich als volgt ontwikkelt:

jaar	kg	prijs/kg in USD	waarde in USD
2009	25.000	35.000	875 miljoen
2010	26.000	45.000	1.170 miljoen

De nominale groei is 34% namelijk van USD 875 mln naar USD 1.170 mln. Maar dit betekent niet dat de productiekracht van de economie met 34% is toegenomen. Die reële groei is van 25.000 naar 26.000 kg, dus 4% groei: de rest is een prijs-effect geweest. De reële economie is voor slechts USD 35 miljoen sterker geworden; de overige USD 260 miljoen is financieel belangrijk, maar vertegenwoordigt geen verbetering van de economische kracht.

Bij herhaling is hierop gewezen. Maar men rekende zich financieel rijk, reëel zitten we nu met de gebakken peren.

Een andere misvatting was dat we te maken hebben met conjunctuurproblemen, en als we bestedingsimpulsen gaven zou de groei gestimuleerd

worden. De mening was: blijf vooral geld uitgeven, het komt vanzelf wel weer goed.

Waarom wisten we vooraf dat dit fout zou gaan?

Ten eerste, ervaring. Ervaringen. Helaas is ons land vaker door vergelijkbaar budgettair en monetair beleid in problemen geraakt. De ervaring is er dat het niet kan, toch wordt het elke keer weer geprobeerd.

Maar hebben we nu wel of geen conjunctuurprobleem waarin bestedingsimpulsen kunnen helpen?

Een Keynesiaans conjunctuurbeleid kan effectief als de structuur van de economie in orde is, maar waarin door een neergaande conjunctuur de koopkracht tijdelijk terugloopt. Er is overtollige productiecapaciteit die onmiddellijk geactiveerd kan worden, en de economie is relatief gesloten.

In een dergelijke situatie zal een kortstondige bestedingsimpuls de consumptie opvoeren, die zal de lokale onbenutte productie-capaciteit opstartten, en de economie komt op een hoger groeipad.

Onze situatie is nagenoeg tegengesteld hieraan. Er zijn structurele defecten: de begroting sluit niet, de monetaire situatie is zorgwekkend, de reële sector is inefficiënt. Er is verder geen overtollige productiecapaciteit. En de economie is zo open, dat elke bestedingsimpuls weglekt naar het buitenland.

Wij hebben noch een Keynesiaans probleem noch de condities waarin een Keynesiaanse oplossing enig nut zou hebben.

Hoe hadden we kunnen weten dat monetaire financiering funest is?

Fisher's verkeersvergelijking maakt dat op eenvoudige wijze inzichtelijk. Zoals u weet legt deze vergelijking uit dat de monetaire sfeer en de reële sfeer met elkaar in evenwicht zullen zijn. De vergelijking ziet er als volgt uit:

$$MV = PT$$

M = Money (de geldvoorraad)

V = Velocity of circulation (de omloopsnelheid van het geld)

P = Price (de prijs van het goederenpakket)

T = Trade (verhandelde goederen en diensten)

MV staat voor het totale vermogen van de geldhoeveelheid om vraag naar goederen en diensten uit te oefenen in een bepaalde periode

PT de waarde van de totale hoeveelheid goederen en diensten in een bepaalde periode.

Deze vergelijking zegt, dat we met de totale geldhoeveelheid slechts de totale productie kunnen kopen. Het drukken van meer geld zal niet leiden tot meer productie omdat die er gewoon niet is.

$M \uparrow \times V = P \uparrow \times T$ monetaire financiering \rightarrow inflatie!

Door meer SRD's in omloop te brengen die ongedekt zijn, komt er niet meer productie. Wat er gebeurt is dat de monetaire en reële sfeer in evenwicht worden gebracht via prijsvorming. In gewone taal: geldschepping zal leiden tot hogere prijzen, ofwel: monetaire financiering leidt slechts tot inflatie!

Conclusie

De problemen in de financiële, monetaire en reële economie vinden hun oorzaak in opeenvolgende onevenwichtige begrotingen, en een CBvS die daaropvolgend haar primaire taak verliet om de Staat bij te staan met leningen. De onevenwichtigheid in de begroting waaierte zo uit naar de monetaire sfeer en ondermijnde de reserves en de slagkracht van de CBvS. Uiteindelijk werd ook de reële economie aangetast.

De economische problemen staan in verband met bestuurlijke tekortkomingen die te maken hebben met discipline, competenties, planning en integriteit. Opheffing van deze tekortkomingen zijn bepalend voor succes om de economische crisis op te lossen.

Een vergelijkbare crisissituatie hebben we in het jaar 2000 gekend, toen de begroting uit zijn voegen groeide, de monetaire reserve tot 2 weken was gedaald, en de reële economie bergafwaarts ging. Maar er zijn ook twee belangrijke verschillen. De vooruitzichten voor olie en goud waren toen gunstig. En uit de verdragsmiddelen werd een versneld herstel in de monetaire sfeer gesteund. Deze twee gunstige omstandigheden ontbreken vandaag. Met name het moeilijke perspectief in olie, goud, bauxiet, bosbouw en landbouw maken de uitdagingen vandaag complexer dan toen.

3. Richting voor oplossing

3.1. Beleid, coördinatie, leiderschap, draagvlak

De oplossing bestaat uit gecoördineerd beleid op drie vlakken en wel als volgt:

- in de budgettaire sfeer. Herstel de begrotingsdiscipline: beperk de uitgaven, realiseer de inkomsten, verwijder corruptie, begroot realistisch en sluitend, en bouw de institutionele capaciteit voor planning en uitvoering;
- in de monetaire sfeer. Stop de monetaire financiering, stop de leningen aan de Staat, herstel de reserve en het vertrouwen in de SRD;
- in de reële sfeer. Bouw een stevig ontwikkelingsprogramma voor de sectoren zodat economie na een stabilisatiefase weer kan groeien.

Dit is makkelijker gezegd dan gedaan.

Voor de Staat betekent het tenminste de komende twee jaren een beleid van bezuinigen en het scheppen van de voorwaarden voor groei zodat de exportopbrengsten groter worden. Exportgroei is essentieel om de deviezenreserve weer op te bouwen.

De minister van Financiën is begonnen met maatregelen om de begrotingsdiscipline te herstellen. Uitgaven worden gekort, de regering heeft subsidies aan de EBS en de SWM teruggedrongen, en er zijn betalingsregelingen getroffen met ondernemers. Het beleid om de begroting terug te brengen binnen algemeen erkende grenzen verdient steun. Er worden ook initiatieven ondernomen om de corruptie terug te dringen.

Maatregelen tot herstel van de begrotingsdiscipline en tot corruptiebestrijding moeten doorgezet worden, en ze moeten vooral beleidsmatiger.

In de leiding van de CBvS moet gauw voorzien worden. De leiding behoort onafhankelijk te zijn en zich op de kerntaak te concentreren. Leningen aan de Staat en geldschepping behoren onmiddellijk te stoppen. Het is een grote uitdaging om de reserve weer op te bouwen, de balans op te schonen en het vertrouwen te herstellen.

De regering moet voor geld niet bij de CBvS aankloppen, en de Bank moet stoppen om kredietinstelling te zijn van de Staat.

De primaire en meest belangrijke steun die verschaft kan worden aan het bedrijfsleven maar ook aan de gezinshuishoudingen, is herstel van een betrouwbare, stabiele en voorspelbare macro economische omgeving. Maar

voor de productiesectoren moet ook nieuw perspectief gevonden worden in sectorplannen die in public private partnership tot stand komen.

Bauxiet zoekt een nieuwe richting, goud en olie moeten een periode van lage prijzen doorkomen, rijst en bananen hebben technische en financiële oplossingen nodig.

De problematiek is groot en complex: pijnlijke maatregelen zijn onvermijdbaar en ze zullen iedereen treffen.

Het politieke draagvlak dat de regering na de verkiezingen van 25 mei 2015 kreeg, zal onvoldoende blijken te zijn om de complexe herstel-operatie met succes uit te voeren: breed maatschappelijk en intellectueel draagvlak is essentieel.

De oplossing vereist een gecoördineerde en integrale aanpak in de monetaire, budgettaire en reële sfeer. Dit veronderstelt een sterke beleidsdriehoek tussen de minister van Financiën (budgettair), de CBvS en de reële sector, ieder vanuit de eigen bevoegdheid en verantwoordelijkheid!

Een reguliere dialoog tussen de drie gebieden is nodig. Twee van de genoemde werkgebieden worden bestreken door de twee monetaire autoriteiten. Het is belangrijk dat zij beleidsmatig op dezelfde lijn zitten en regulier overleg hebben. Ze stemmen dus regulier met elkaar af, ze wisselen informatie uit, er is coördinatie, maar de CBvS zal zich in haar functioneren beperken tot haar kerntaak en geen verantwoordelijkheid nemen voor het sociaal-economisch beleid; dat is van de regering.

3.2. Fasering

Voor het herstel worden twee fasen voorgesteld:

- een stabilisatiefase waarin de begroting weer op orde wordt gebracht, de druk van de schuldenlast wordt verminderd, er weer investeringsruimte wordt geschapen voor de particuliere sector, de monetaire reserve terug is naar minimaal 3 maanden import, en het vertrouwen in de SRD herstelt. In deze fase worden sectorplannen voorbereid en opgestart;
- een groeifase, waarin de in de vorige fase voorbereide plannen voor de reële sector tot wasdom komen en voordelen opleveren, o.a. voor de wederopbouw van de monetaire reserve tot 6 maanden import, en de instelling van het SWF.

In bovenstaande visie zijn geen details uitgewerkt. Maar die zullen in het dagelijks bestuur voor uitdagingen zorgen. Belangrijk detail is bijvoorbeeld dat nakoming van de betalingsverplichtingen in vreemde valuta de wederopbouw van de deviezenreserve behoorlijk zal vertragen. Eveneens belangrijk detail is dat de Staatsolie raffinaderij inkomsten zal opleveren in SRD, maar het bedrijf heeft betalingsverplichtingen in vreemde valuta. Met andere woorden, economische groei betekent niet automatisch deviezen-inkomsten en een verbetering van de betalingsbalans.

Eveneens is detail dat, indien ondernemers hun achterstallige betalingen van de overheid ontvangen, en zij door uitblijvend vertrouwen, die middelen onmiddellijk in vreemde valuta omzetten, het ene probleem wordt vervangen door het andere: de oplossing van de schuldenproblematiek leidt dan tot vergroting van de druk op vreemde valuta.

Wat ik u met deze drie voorbeelden wil aantonen is, dat de hoofdlijnen van de visie helder zijn, maar het dagelijks bestuur altijd een kwestie zal zijn van maatwerk; dat zal nadrukkelijk het geval zijn in de stabilisatiefase.

3.3. De noodzaak van integraal beleid

De benoeming van een governor van de CBvS en de instelling van de SER zijn belangrijke eerste acties. Maar een duurzame oplossing ligt in stevig beleid in elk van de drie deelgebieden, gecoördineerd tot één integraal economisch plan. Het Staatsapparaat behoeft institutionele verbetering om beleid voor te bereiden, plannen en beleidsopties moeten doorgerekend kunnen worden. Enkele bouwstenen van goed bestuur en institutionele verbeteringen zijn meer-jarenplannen, sectorplannen, en een permanente dialoog tussen de sociale partners.

Onlangs heeft de VN de Sustainable Development Goals aangenomen als opvolgers van de MDG, en uit te voeren tot 2030; ook ons land is contractpartij. De SDG kunnen als nuttige richtingwijzer dienen om een nationale lange termijn ontwikkelingsagenda vast te stellen. Een eigen nationale 2030 Vision wordt aanbevolen, waarin eigen aspiraties en de SDG verwerkt zijn.

Belangrijk winstpunt van een eigen Vision is dat het ons volk kan samenbinden rondom gemeenschappelijke lange termijn doelen. Nu, nog aan het begin van de kabinetstermijn, is het goede moment voor een dergelijk initiatief.

De economische problemen zijn complex; de gevolgen zullen dit jaar door iedereen hard gevoeld worden. Maar ze zijn oplosbaar. **De meest belangrijke eerste stap is herstel van vertrouwen.** Dat komt niet vanzelf. Daar is

leiderschap voor nodig dat leidt, met een visie op de toekomst, toeziet op zorgvuldige voorbereiding en vlotte uitvoering van beleid, zuinig omgaat met geld, en het goede voorbeeld geeft in deze magere jaren.

Ik dank u voor uw aandacht.

Paramaribo, januari 2016

FACING THE REALITY: TOUGH CHOICES AHEAD

Steven Debipersad
IGSR, 8 janurai 2016

Monetair

Fiscaal

Reëel

DRINGI DRESI, WAKTI SIKI?

WEEKBALANS

CONDENSED BALANCE SHEET OF CENTRALE BANK VAN SURINAME

in duizend Surinaamse Dollars

MONETAIR

25-sep-15

18-sep-15

Goud	SRD	165.332,9	163.309,0
Buitenlandse vorderingen en andere buitenlandse waarden	"	820.646,6	835.643,4
Bijzondere trekkingsrechten in het I.M.F.	"	370.496,9	372.772,4
Reservetranchepositie in het I.M.F.	"	27.923,9	28.095,4
Wissels, promessen, schatkistpapier en aflosbaar gestelde obligaties in disconto genomen of gekocht	"		
Voorschotten aan de staat (artikel 21 van de Bankwet)	"	-	535.700,0
Voorschotten in rekening-courant (incl. beleningen)	"	141.171,1	157.671,1
De Republiek Suriname Geconsolideerde vlottende Staatsschuld	"	2.498.327,4	93.526,0
Beleggingen van kapitaal, reservefonds en bijzondere reserves	"		7.742,1
Gebouwen en Inventaris	"		93.537,4
Diverse rekeningen	"	532.431,9	529.222,8
Totale activa	SRD	4.657.690,6	2.817.219,6

WEEKBALANSCONDENSED BALANCE SHEET OF CENTRALE BANK VAN SURINAME
in duizend Surinaamse Dollars

		11-12-2015	04-12-2015
Goud	SRD	190.705,6	187.936,6
Buitenlandse vorderingen en andere buitenlandse waarden	"	841.898,1	831.565,4
Bijzondere trekkingsrechten in het I.M.F.	"	440.869,8	440.869,8
Reservetranchepositie in het I.M.F.	"	0,0	33.228,1
Wissels, promessen, schatkistpapier en aflosbaar gestelde obligaties in disconto genomen of gekocht	"		
Voorschotten aan de staat (artikel 21 van de Bankwet)	"	-	-
Voorschotten in rekening-courant (incl. beleningen)	"	86.057,5	83.057,5
De Republiek Suriname Geconsolideerde vlottende Staatsschuld	"	2.498.327,4	2.498.327,4
Beleggingen van kapitaal, reservefonds en bijzondere reserves	"	7.755,2	7.755,2
Gebouwen en Inventaris	"	93.655,1	93.469,5
Diverse rekeningen	"	549.893,3	547.851,2
Totale activa	SRD	4.716.069,7	4.724.060,7
Bankbiljetten in omloop	SRD	1.045.691,9	1.041.939,2

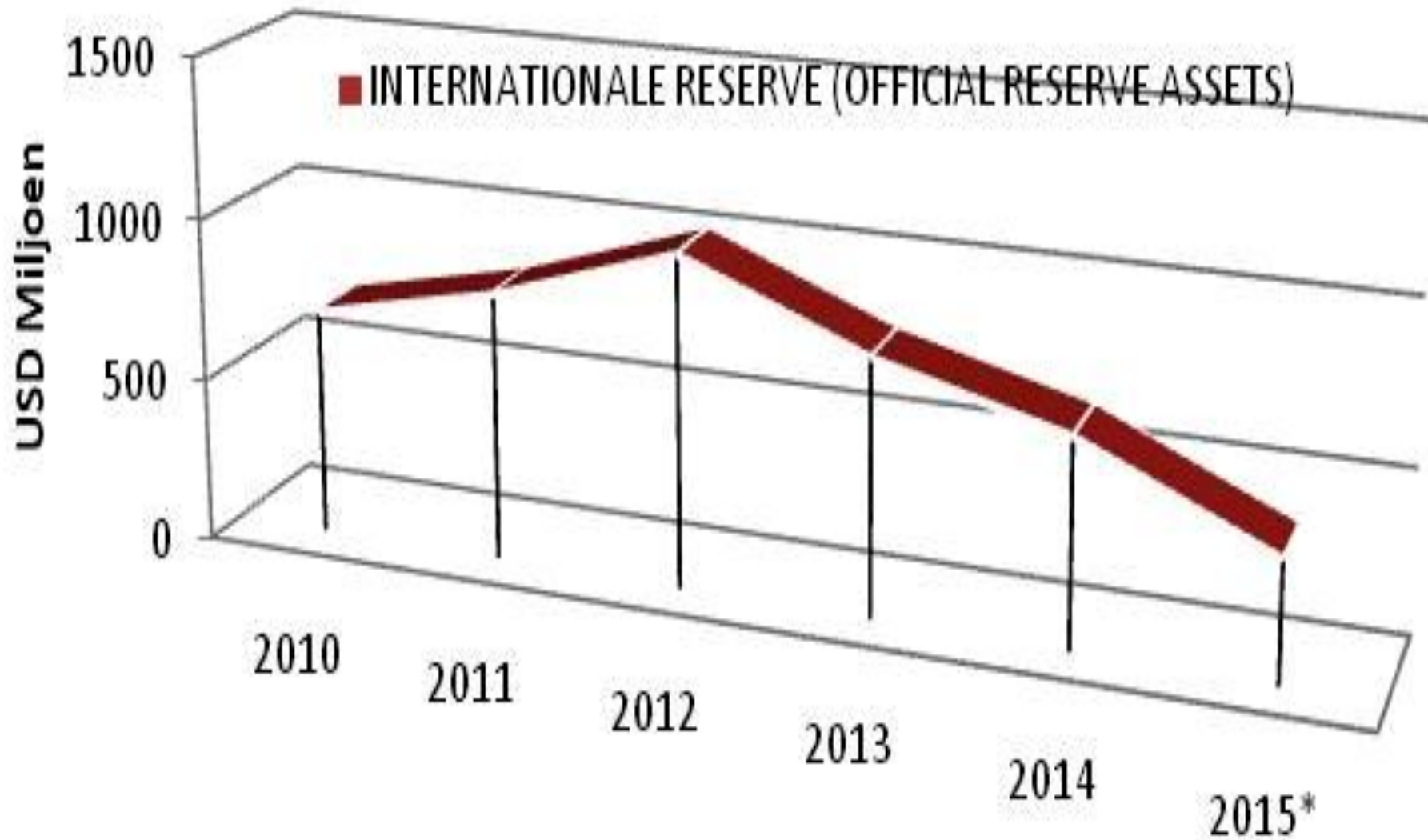
WEEKBALANS**CONDENSED BALANCE SHEET OF CENTRALE BANK VAN SURINAME**
in duizend Surinaamse Dollars

		24-12-2015	18-12-2015
Goud	SRD	190.215,9	186.859,2
Buitenlandse vorderingen en andere buitenlandse waarden	"		801.278,9
Bijzondere trekkingsrechten in het I.M.F.	"	248.783,7	445.014,4
Reservetranchepositie in het I.M.F.	"		0,0
Wissels, promessen, schatkistpapier en aflosbaar gestelde obligaties in disconto genomen of gekocht	"		
Voorschotten aan de staat (artikel 21 van de Bankwet)	"	-	-
Voorschotten in rekening-courant (incl. beleningen)	"	70.575,9	82.920,7
De Republiek Suriname Geconsolideerde vlottende Staatsschuld	"	2.498.327,4	2.498.327,4
Beleggingen van kapitaal, reservefondsen en bijzondere reserves	"	7.755,2	7.755,2
Gebouwen en Inventaris	"	93.799,9	93.856,5
Diverse rekeningen	"	544.935,3	573.373,6
Totale activa	SRD	4.649.420,4	4.689.385,9

Netto vorderingen op de Overheid (SRD Miljoen)	2013	2014	2015*
TOTAAL BANKWEZEN	525	1.292	2.265
CBVS	377	552	1.868

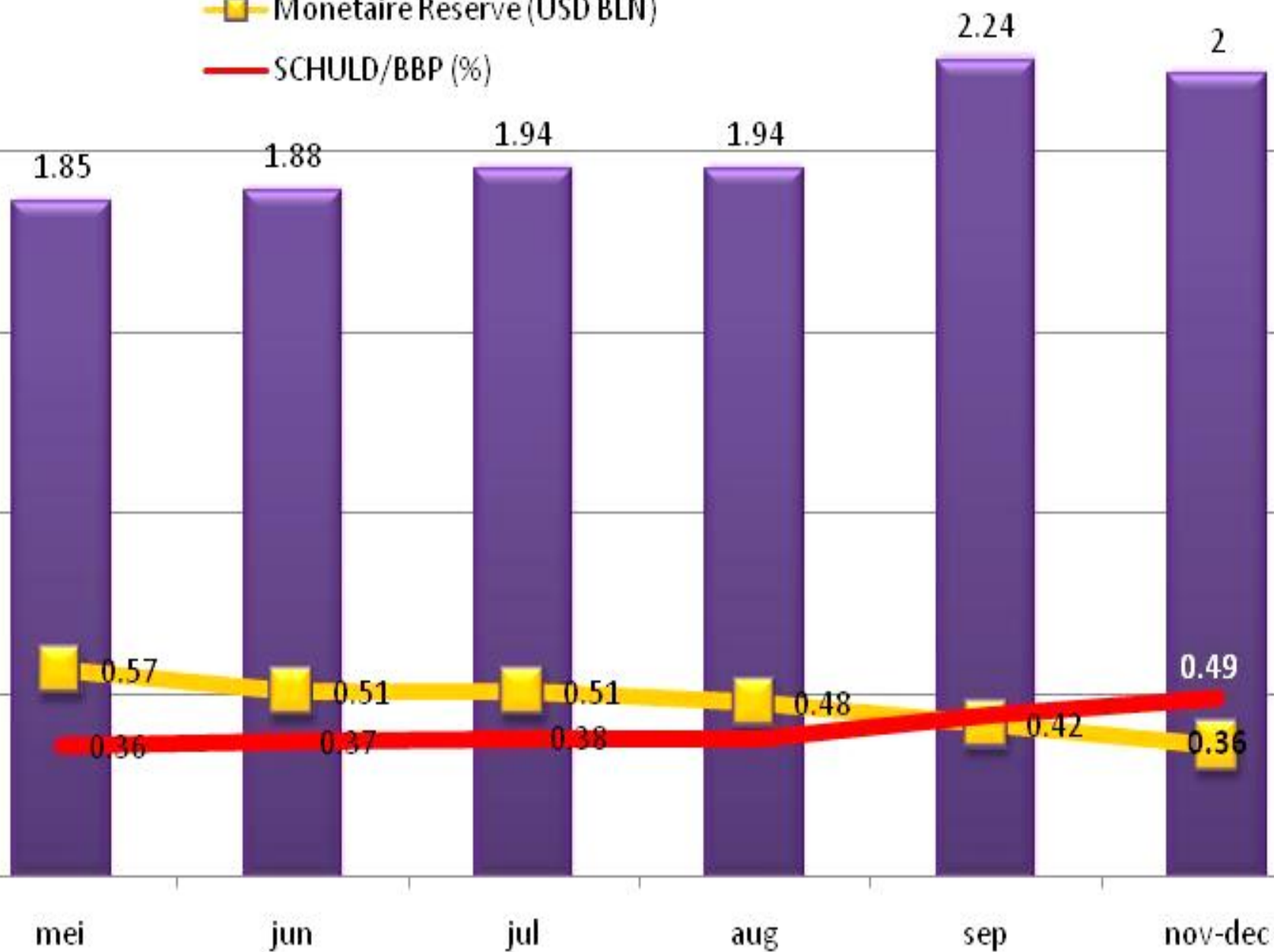
Bron: CBvS

MONETAIR (5)

Bron: CBvS, eigen calculatie

■ Staatsschuld (USD BLN)
■ Monetaire Reserve (USD BLN)
— SCHULD/BBP (%)

Budgetair

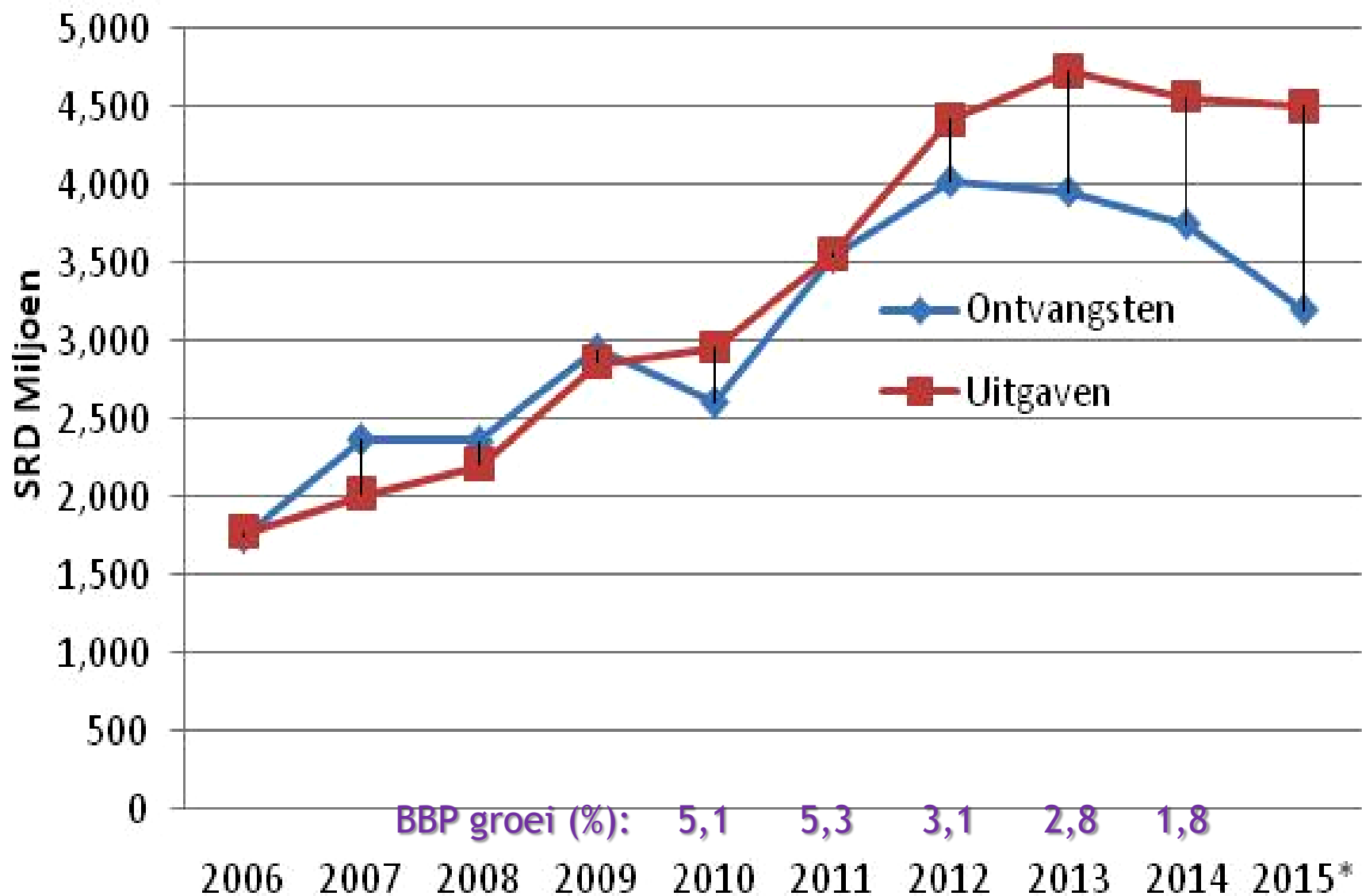
Schuldenomvang

WISSELKOERS

Internationale
reserve

Vertrouwen

FISCAAL: Staatsfinanciën 2006-2015*

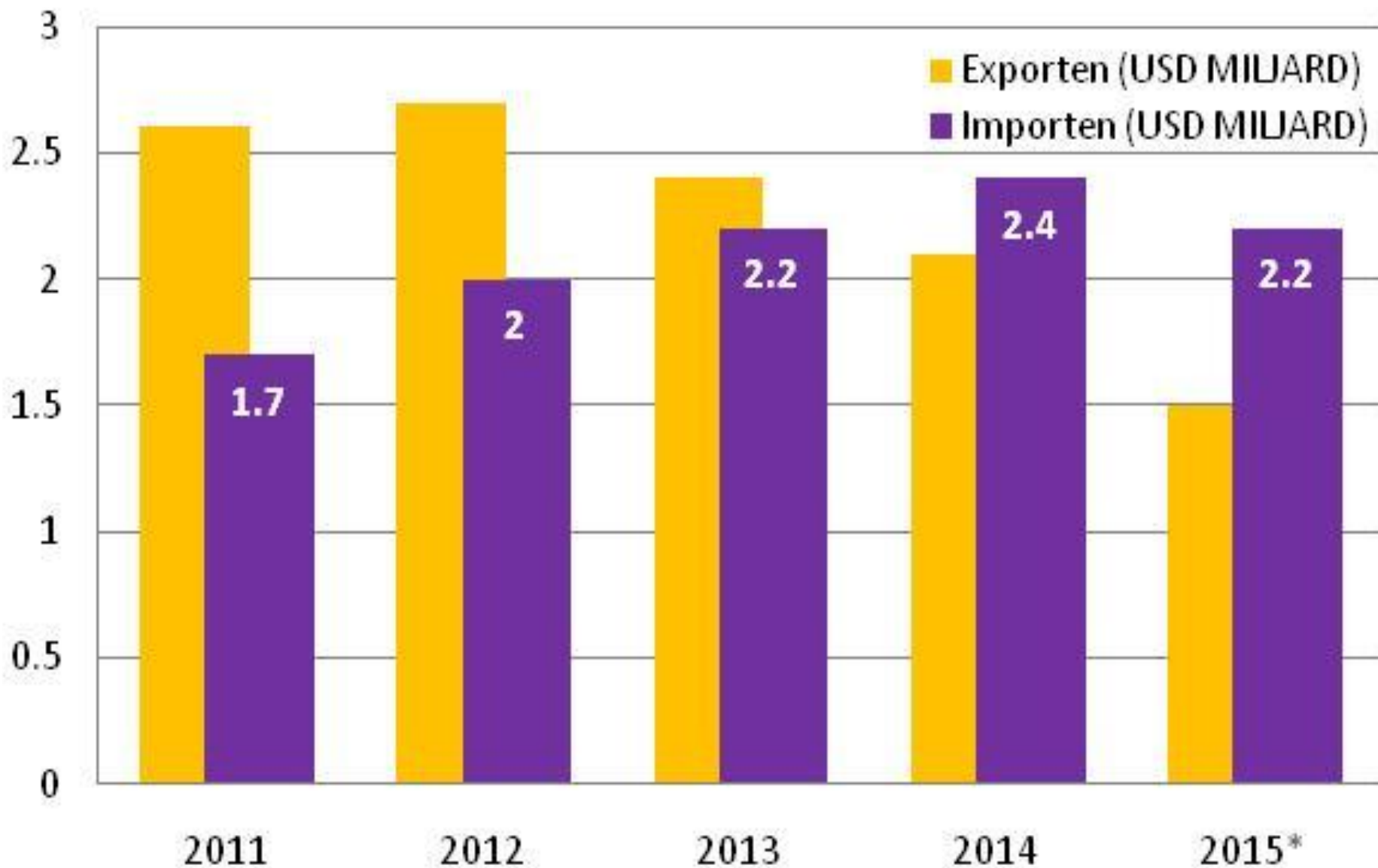

OVERHEID van SURINAME

	2011	2012	2013	2014	2015*
Omvang Overheid (#)	40,757	41,548	42,216	42,698	48,000
UITGAVEN SRD Mln	1,209	1,316	1,566	1,511	1,700

Bron: Financiële Nota, eigen projectie

Lopende rekening (USD MILJARD)

KASRESERVE VERPLICHTINGEN CBvS (MILJOEN)

	2011	2012	2013	2014	2015*
SRD (35%)	608	778	1,087	1,172	1,366
USD (50%)	240	282	417	424	445
EURO (50%)	119	124	168	121	119

Bron: CBvS

GOVERNMENT REFORM TOWARD INNOVATION

5 Stages of e-Government

1: Emerging Presence

- Information is limited and basic

2: Enhanced Presence

- Unidirectional
- Current and archived information on policies, laws, etc.
- Search, help functions

3: Interactive presence

- Downloadable forms for tax payment, applications for license renewal
- Audio and video capabilities for public information
- Ability to directly contact officials

4: Transactional Presence

- Two-way interaction
- Payment of taxes
- Applying for ID's, birth certificates, passports, licenses, etc.
- Payments for public services, fees
- Secure public vendor bids

5: Networked Presence

- Integration of G2G, G2C & C2G services
- Participatory, deliberative collective decision-making
- Two-way open dialogue

**WE'RE ALL
IN THIS
TOGETHER**

Het Suryamodel als rekeninstrument

Drs R. Sobhie MSc , IGSR

Drs L. Menke , SPS

8 jan 2016

Inhoud

- Doel Suryamodel
- Structuur Suryamodel: datainput, model,...
- Structuur sheet model: diverse sectoren
- Overige modellen: rijstmodule,energiemodule

Suryamodel

- Het Suryamodel is het macro-economisch model van de Surinaamse economie bestaande uit een verzameling van data welke geordend en vastgelegd in formules economische variabelen /indicatoren weergeven.
- **Bedoeld voor onze kleine open economie,**
- systematisch opgebouwd uit historische en recente data (cijfers) uit verschillende bronnen, **data vanaf 1954 en vanaf september 2014 een uitbreiding tot 2030!!!**

Suryamodel vervolg

- Bij uitstek het instrument om
 - economische en beleidsinformatie te verkrijgen
 - de mogelijkheid om toekomstige of ontbrekende cijfers te schatten
 - hulpmiddel om diverse scenario's uit te werken.

Let wel , dit model is een **rekeninstrument** om effecten zichtbaar te maken en is **geen oplossingsmodel**.

Suryamodel, vervolg

- In het Suryamodel zijn er 3 belangrijke sheets
 - data-input,
 - Model en
 - Simulaties die met elkaar samenhangen.

Sheet **Model** maakt gebruik van data uit de sheets data-input en simulaties.

Desgewenst zou men dus alle andere sheets uit het Suryamodel kunnen verwijderen, daar deze handeling geen effect heeft op sheet model.

Suryamodel 28 Mei 2014

De groeicijfers zijn in lijn gebracht met diecijfers, welke berekend worden volgens de productiemethode

De Overheidscijfers zijn na aanpassingen in Finsim nu in lijn met de modelprojecties

Suryamodel 30 Mei 2014

Loonsom van de bedrijven (r79) en Overige niet belasting ontvangsten (r80) zijn opgenomen in Sim

Suryamodel 30 Mei 2014-scen1

Scen1: De Aluinaarde exporten worden teruggebracht tot 360.000 ton gedurende 2014-2018 (zie Sim AM5)

Suryamodel 6 juni basis scenario

in SIM de verlaging aluinaardeproductie in 2014 verwijderd

Dit basisscenario hebben zowel Iwan als Rosita als uitgangspunt

Pas op: het volum van de particuliere consumptie stijgt met 34% in 2013. Dat is GEEN modeluitkomst, maar is het gevolg van de ABS/bedrijfstakkenmodule schatting BBP 2013. Daarin is waarschijnlijk niet goed rekening gehouden met de forse daling van de goudprijis in dat jaar!

Datainput: gegevensbank vanaf 1996, daarvoor MACMIC

- Regel 3 number of jobs,
- Regel 14 blok tbv berekening invoerprijs
- Regel 50 Invoer SPS, microdata
- Regel 101 Invoer olie
- Regel 110 GDP volgens ABS
- Regel 136 BBP naar bedrijfstakken
- Regel 231 update realisatie overheid
- Regel 569 Bureau van de staatschuld
- Regel 614 Betalingsbalans CBvS
- Regel 820 gegevens Goud
- Regel 932 gegevens Staatsolie NV

Datainput			realisatie			Voorlopige cijfers/schattingen			
	Unit	Bron:	1995	1996	1997	1998	1999	2011	2012
Number of jobs, SY2002, ABS									
total	*1000 (varaf2002)			86750.0	86200.0	87115.0	85090.0		
Overheid SBI 91				32700.0	32725.0	33649.0	33533.0		
Government	*1000 (Min. v. Fin. 2006)			34072.5	34098.5	35061.3	34940.4		
Business	*1000 (ABS, NR. 2005)			52677.5	52101.5	52053.7	50149.6		
Businesssector met oerens	*1000 BI				2610.0	2343.0	1843.0	952.0	896.0
Mid-year population	*1000	ABS, Statistisch jaarboek 2004	8.0	489.7	445.6	451.6	457.7	501.6	541.6
werkloosheid	%	ABS, Census 2004	8.0	11.0	10.0	11.0	12.0		
bevolking 16/64	*1000	ABS						327.9	353.5
Migratievlo. emigratie -immigratie	*1000	ABS		2.0	1.4	2.6	0.6	4.5	
emigratievlo somvaraf54	*1000	ABS		172.0					
rangrijke aantal economisch actieven, zie in losboek bij 24- tot 2011									
Elak thv bereik en in voermtis									
<i>Value of imports in US\$ to main trade partners</i> Tabel 5.3 Statistical Yearbook 2004 ABS									
Asean	Tabel 3	US\$						198,489,716	117,565,692
Caricom		US\$						466,657,338	373,327,645
EU		US\$						317,828,751	382,014,760

Sheet Model: weergave van de Sur. Economie opgebouwd uit:

- Microblok, belangrijkste exportproducten
- Betalingsbalans
- Sector Overheid
- Particuliere sector
- Monetaire sector
- Arbeidsmarkt, en vervolgens:
- **Kerngegevens,**

Microblok	Com	Unit	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2006	2013	2014	2015	2020
<u>BoP</u>		<u>Particuliere sector</u>				Legenda: gedragsvergelijkingen			geraamde exogenen					
<u>Overheid</u>		<u>monetair</u>			realisatiecijfers	semi-gedragsvergelijkingen								
<u>Arbeidsmarkt</u>		<u>kerngegevens</u>			geen kleur=defini	verwijzing naar sheet DataInp			Eenheid: mln. SLD					

MICROBLOK

<i>Export volume</i>														
Exportvolume Aluinaarde in me	ALA	1000 ton	1,608	1,647	1,740	1,858	1,869	1,909	1,886	2,127	1,146	1,146	1,146	1,146
Exportvolume Aluminium in met	ALU	1000 ton	27	28	27	7	0	0	0	0	0	0	0	0
Exportvolume Aardolie in barre	AOI	1000 barrels	1,382	1,689	1,616	2,020	836	535	557	192	0	0	0	0
Exportvolume Rafinaderij in bar	RAF	1000 barrels	0	204	355	583	367	761	1,110	858	2,768		0	0
<i>Fuel Oil</i>											0	2,949	720	633
<i>Gasoil</i>											0	240	1,344	1,344

Betekenis kleuren

- In het Suryamode sheet 'Model' zijn er verschillende kleuren. Betekenis van de legenda:
- - **Grijs**: data (realisatiecijfers) afkomstig uit sheet 'Mamiabc', periode 1954 t/m 1995.
- - **Licht groen**: data (realisatiecijfers) afkomstig uit sheet 'Datainput', periode 1996 t/m 2012 met enkele uitzonderingen. Waar er geen realisatiecijfers van datainput beschikbaar zijn, is er een 'forecasting formule/data' (blauw).
- - **Blauw**: forecasting formule (geraamde exogeen), periode 2013 t/m 2021.
- - **Geen kleur**: definitievergelijking d.w.z. een vergelijking die altijd waar is (vb $Y=C+I+O+E-M$).
- - **Groen**: gedragsvergelijking; geeft weer hoe economische subjecten reageren op een verandering van een economische grootheid. De consumptiefunctie geeft bijvoorbeeld weer hoe de consumenten hun bestedingen af laten hangen van het nationaal inkomen.
- - **Geel**: semi – gedragsvergelijking.

Vb opbouw variabele

R13: Exportvolume Aluinaarde in metrieke ton

- Formule 2013 – (2021):
$$=BK13 * (1 + SIM!V\$3 / 100) * (1 + SIM!V5 / 100)$$

BK13 = 'Exportvolume Aluinaarde in metrieke ton' t_{-1}
SIM!V\$3 = 'Exportvolume alle micro producten' sheet 'SIM' t
SIM!V5 = exportvolume 'Aluinaarde' sheet 'SIM' t
- Formule 2013 – 2021: 'Exportvolume Aluinaarde in metrieke ton' t_{-1} * (1 + groei 'Exportvolume alle micro producten' t) * (1 + groei exportvolume 'Aluinaarde' t)
- Beide groeifactoren komen uit sheet SIM

R30: Wereldmarktprijs Aardolie in barrels

Formule 2013 (1954 – 2021) = DataInput!BL81

DataInput!BL81= 'AOLWPN' sheet 'Datainput' per barrel_t.

Toelichting: De wereldmarktprijs van aardolie is voor Suriname een exogene factor (niet te beïnvloeden door Suriname). Deze prijs wordt afgelezen vanuit het blad Data-input waar de wereldmarktprijzen van aardolie zijn vermeld.

R₃₂ : Wereldmarktprijs Goud/troy ounce.

Formule 2013 (cel BL32) =

$$BK_{32} * (1 + BL_{271}/100) * (1 + SIM!V_{33}/100)$$

BK₃₂ = 'Wereldmarktprijs Goud/troy ounce'_{t-1}

BL₂₇₁ = groeifactor 'Internationale inflatie excl. olie in USD'_t

SIM!V₃₃ = groeifactor 'Prijs Goud'_t uit sheet Sim_t

R168 'Saldo op de lopende rekening op kasbasis'

Formule 2013 - (2021) = $BL145 - (BL146 + BL147 + BL148) + (BL150 - BL151) + (BL152 - BL153 - BL154) + (BL157 - BL158) + (BL159 - BL160)$

BL145= 'Uitvoer van goederen en diensten door bedrijven'_t

BL146= 'Invoer van goederen en diensten door bedrijven'_t

BL147= 'Invoer van goederen en diensten door gezinnen'_t

BL148= 'Invoer van goederen en diensten door overheid'_t

BL150= 'Loonsom uit het buitenland'_t

BL151= 'Loonsom naar het buitenland'_t

BL152= 'Overig inkomen van het buitenland aan de bedrijven'_t

BL153= 'Overig inkomen naar het buitenland van overheid'_t

BL154= 'Overig inkomen naar het buitenland van bedrijven'_t

BL157= 'Inkomensoverdr om niet van het buitenland aan de gezinnen'_t

BL158= 'Inkomensoverdr om niet van de gezinnen aan het buitenland'_t

- $Y = C + I + O + E - M$

- $Y =$

- $C =$

- $I =$

- $O =$

- $E =$

- $M =$

- En deze variabele laten inlezen vault surya

● **R359 'reele groei BBP via bestedingen'**

- Formule 2013 (1954-2021) = $\left(\frac{((BL261+BL219+BL148+BL294-BL195-BL196-BL220)/(1+BL265/100)+(BL256+BL220)/(1+BL266/100)+BL206/(1+BL274/100)+BL145/(1+BL267/100)-(BL146+BL147+BL148)/(1+BL268/100))/(BK255+BK206+BK219)-1}{1} \right) * 100$
- BL261 = 'Consumptie van de gezinnen'_t
- BL219 = 'Afschrijvingen van de overheid'_t
- BL148 = 'Invoer van goederen en diensten door overheid'_t
- BL294 = 'Goederen en diensten door de bedrijven aan de overheid'_t
- BL195 = 'Goederen en diensten van de overheid aan de bedrijven'_t
- BL196 = 'Goederen en diensten van de overheid aan de gezinnen'_t
- BL220 = 'Bruto investeringen van de overheid'_t
- BL265 = 'Consumptieprijsmutatie'_t
- BL256 = 'Bruto investeringen van de bedrijven'_t

- BL220 = 'Bruto investeringen van de overheid' $_t$
- BL266 = 'Investeringsprijsmutatie' $_t$
- BL206 = 'Loonsom van de overheid' $_t$
- BL274 = 'Procentuele mutatie in het gemiddeld loon van de overheid' $_t$
- BL145 = 'Uitvoer van goederen en diensten door bedrijven' $_t$
- BL267 = 'Uitvoerprijsmutatie' $_t$
- BL146 = 'Invoer van goederen en diensten door bedrijven' $_t$
- BL147 = 'Invoer van goederen en diensten door gezinnen' $_t$
- BL148 = 'Invoer van goederen en diensten door overheid' $_t$
- BL268 = 'Invoerprijsmutatie' $_t$
- BK255 = 'Bruto toegevoegde waarde van bedrijven, mp nominaal' $_{t-1}$
- BK206 = 'Loonsom van de overheid' $_{t-1}$
- BK219 = 'Afschrijvingen van de overheid' $_{t-1}$

$$\begin{aligned}
 Y = & (((BL261 + BL219 + BL148 + BL294 - BL195 - BL196 - \\
 & BL220) / (1 + BL265/100) + (BL256 + BL220) / (1 + BL266/100) \\
 & + BL206 / (1 + BL274/100) + BL145 / (1 + BL267/100) - \\
 & (BL146 + BL147 + BL148) / (1 + BL268/100)) / \\
 & ((BK255 + BK206 + BK219) - 1) * 100)))
 \end{aligned}$$

Andere modules die draaien op SURYA

- EMS: Energiemodel, EBS
- Rijstblok
- Houtblok
- Olieblok
- Finsim, tussentijdse overheidsmaatregelen

Werkwijze uitleggen: van Baseline naar Varianten

Naar Surya, excel file

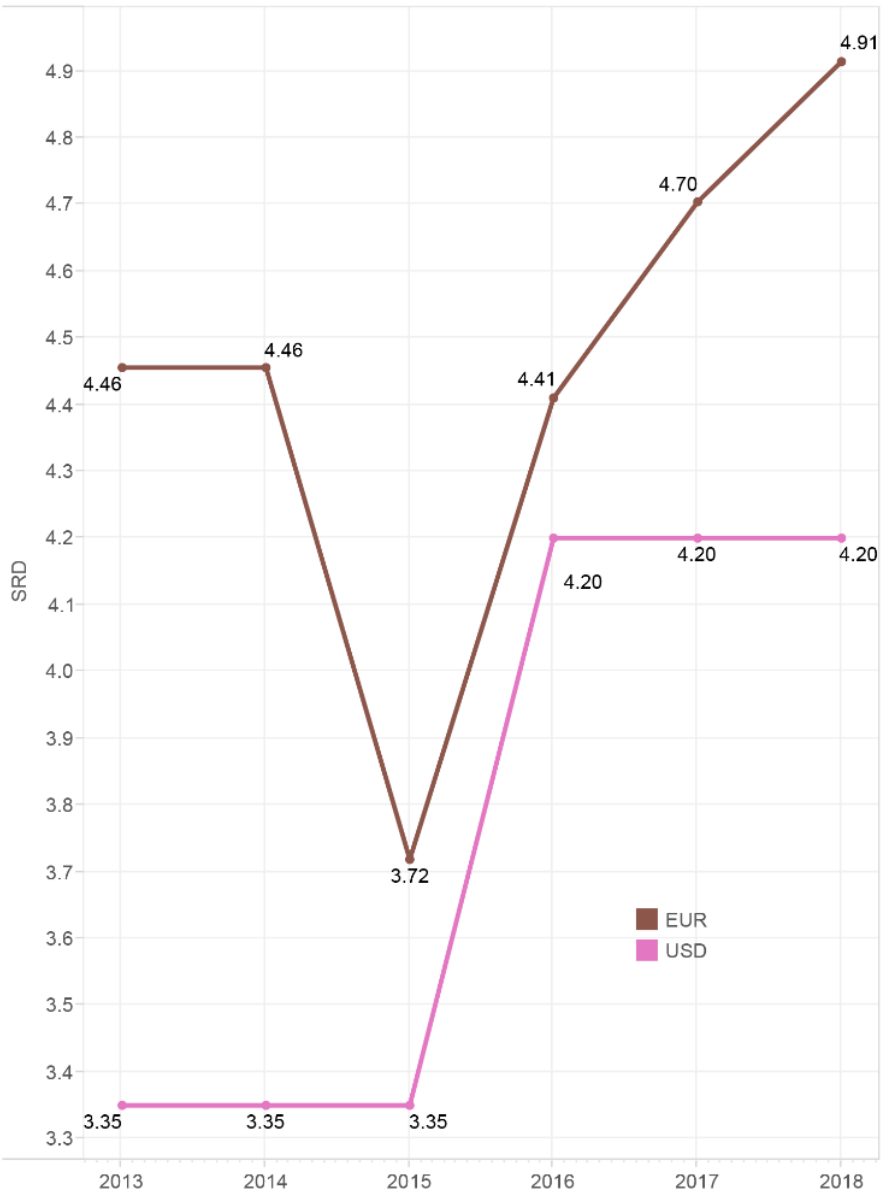
De **baseline** (2016-2018)

- Dalende olieprijs
- Dalende goudprijs, circa US\$ 1100
- Aluinaarde exporten gestopt vanaf 2016.
- Investerings Newmont in de nieuwe mijn 2015-2016
- Vanaf mei 2016 : olieraffinaderij volledig in productie en 4e kwartaal productie goud van Newmont
- Lonen volgen de inflatie een half jaar vertraagd
- Overheidsbestedingen en uitgaven , werkgelegenheid obv prognose inflatie en bevolkingsgroei, dus geen begrotingscijfers (**voortgezet beleid**)

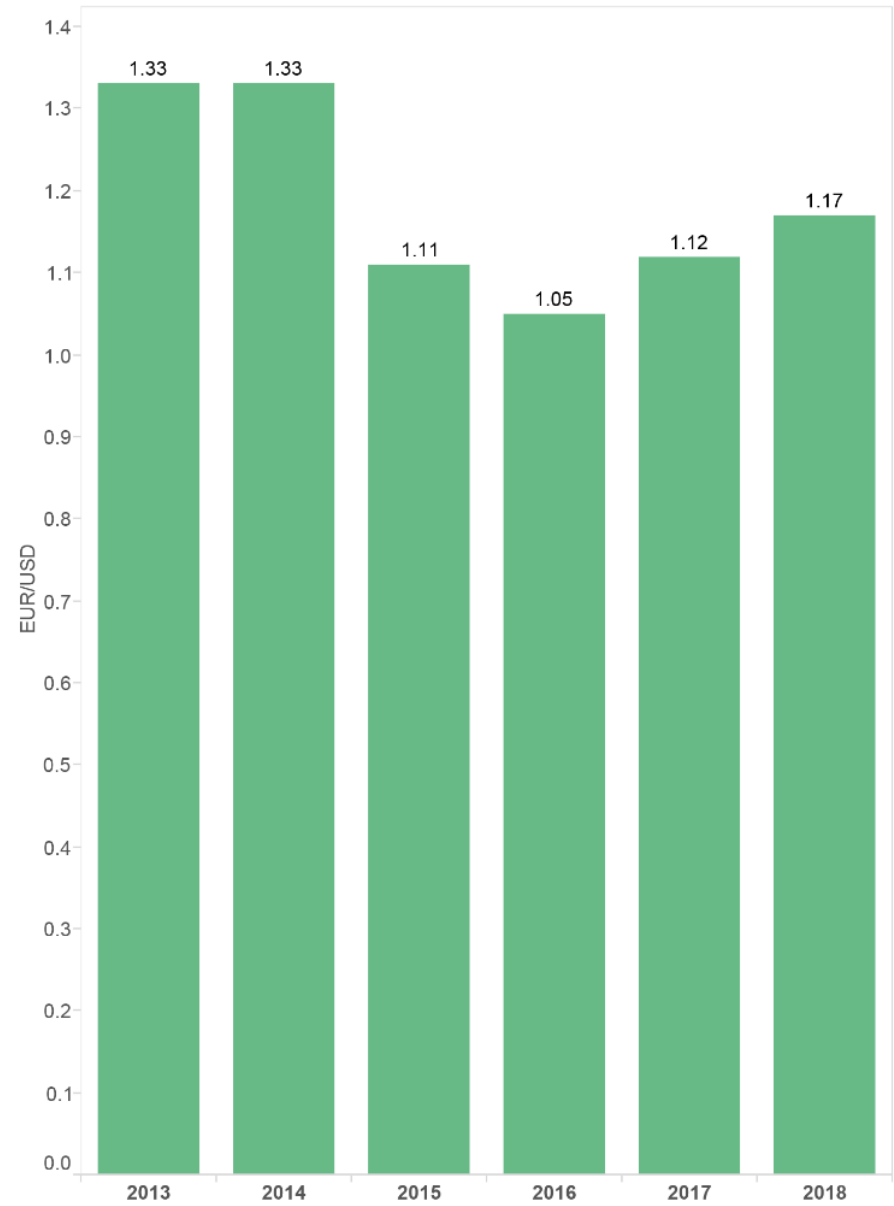

ASSUMPTIES BASELINE

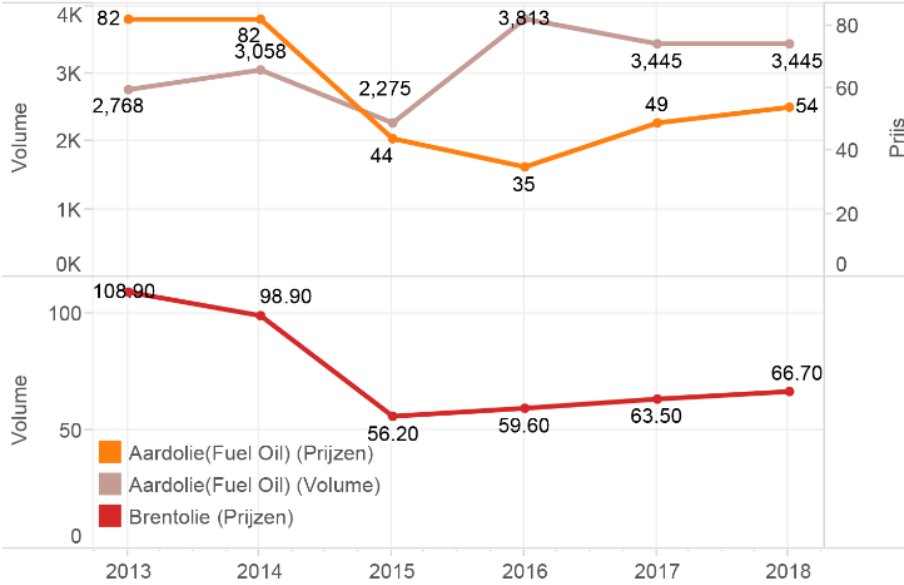
Koers

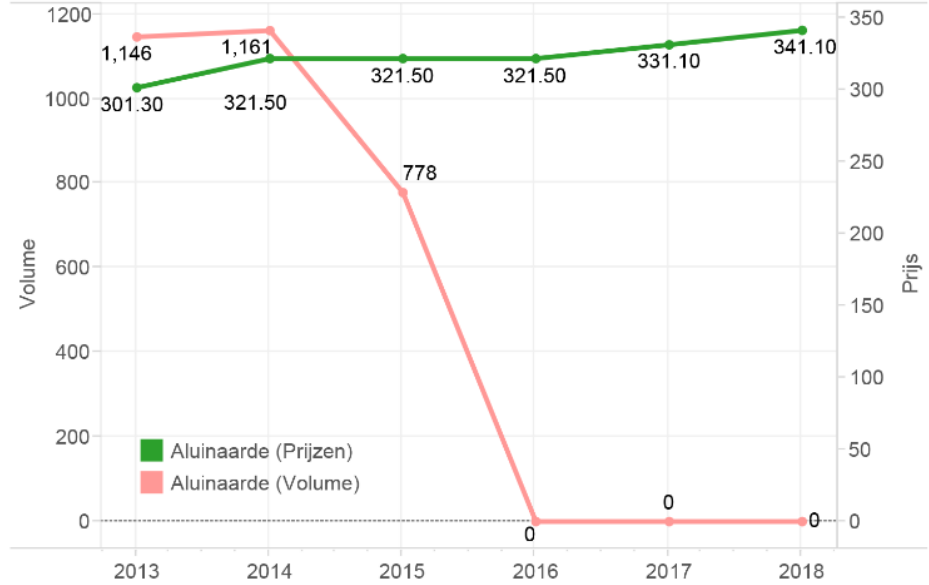
Tusenkoers

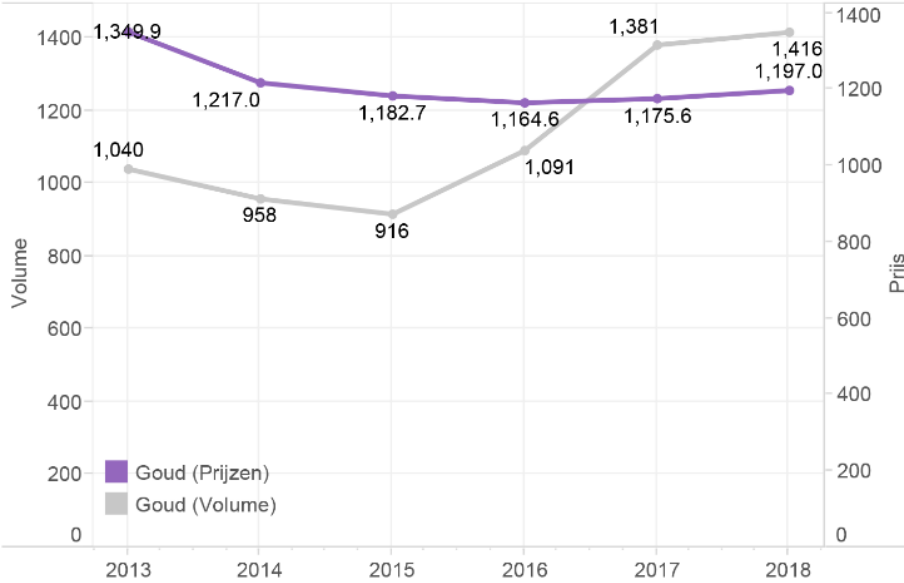
Aardolie

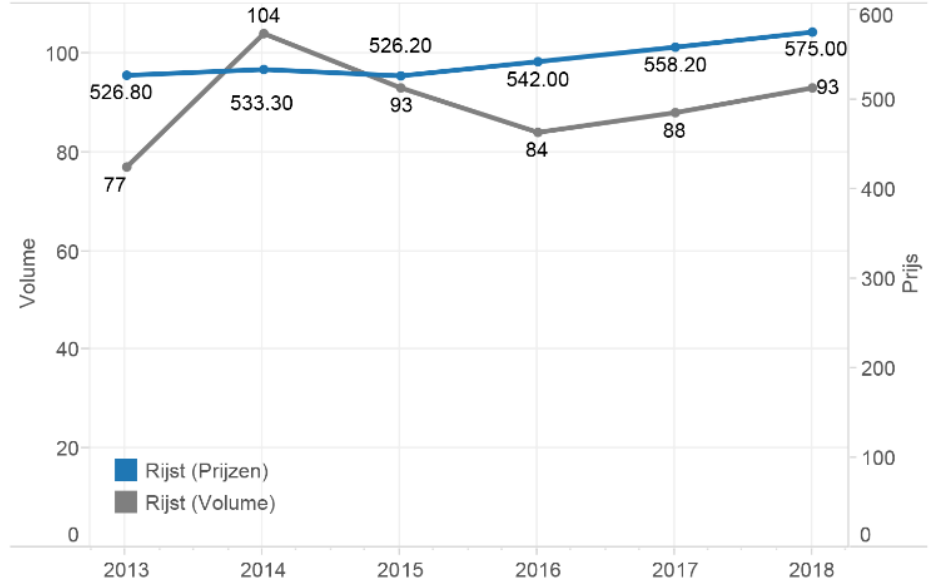
Aluinaarde

Goud

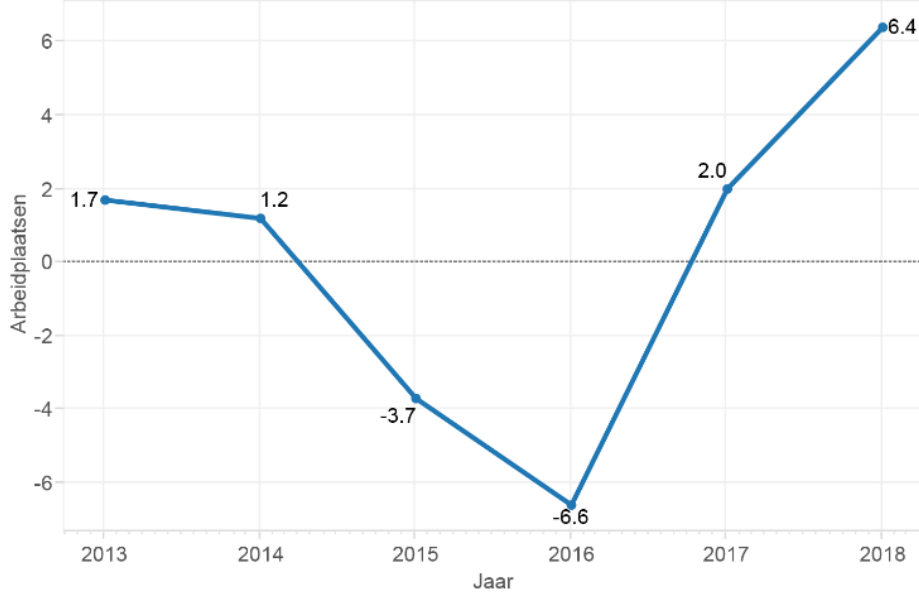
Rijst

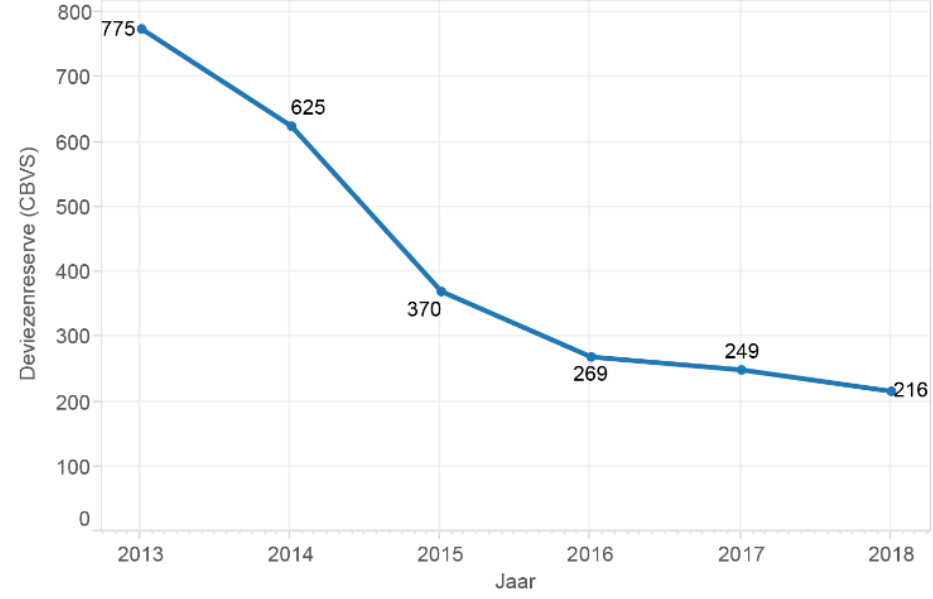

KERNINDICATOREN

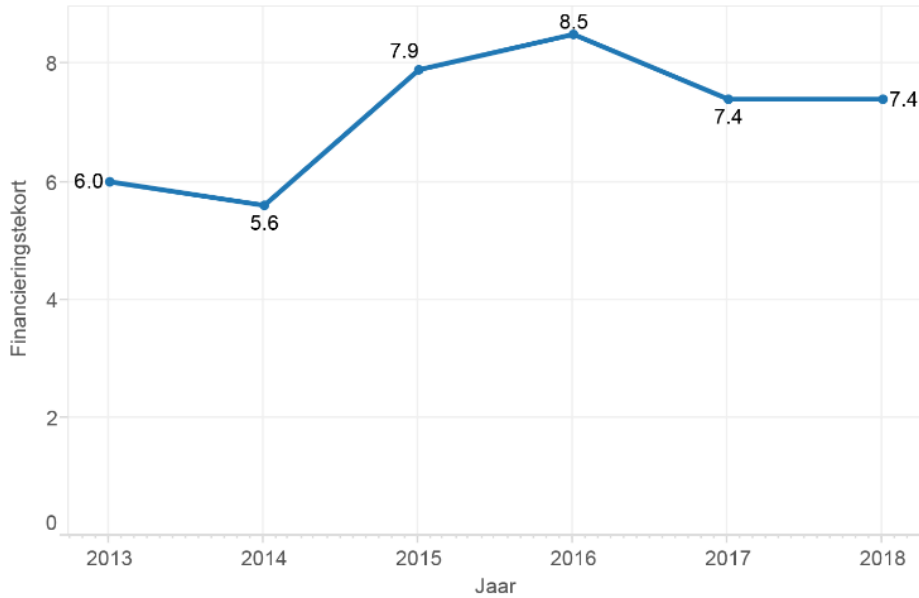
Arbeitsplaatsen %

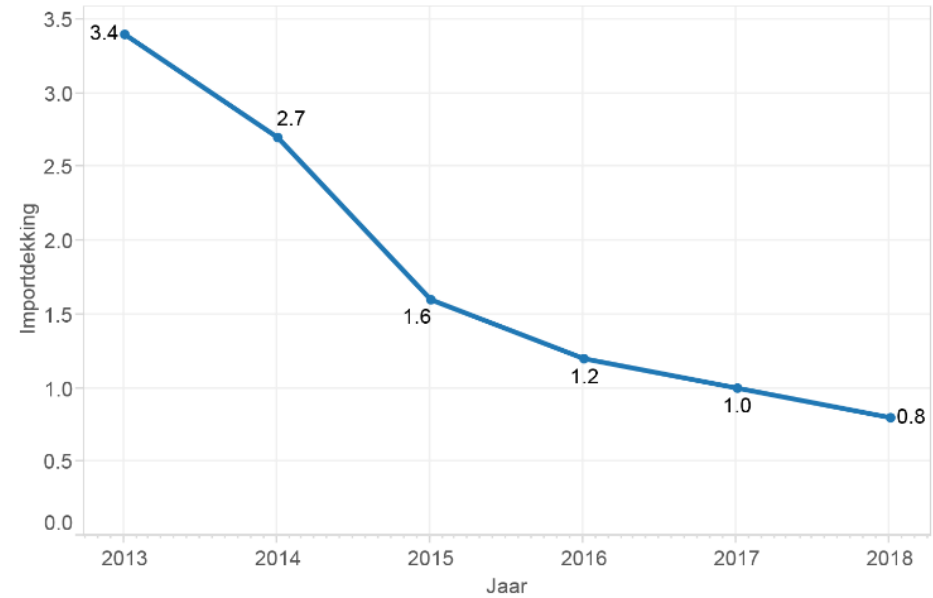
Devisenreserve mln. USD

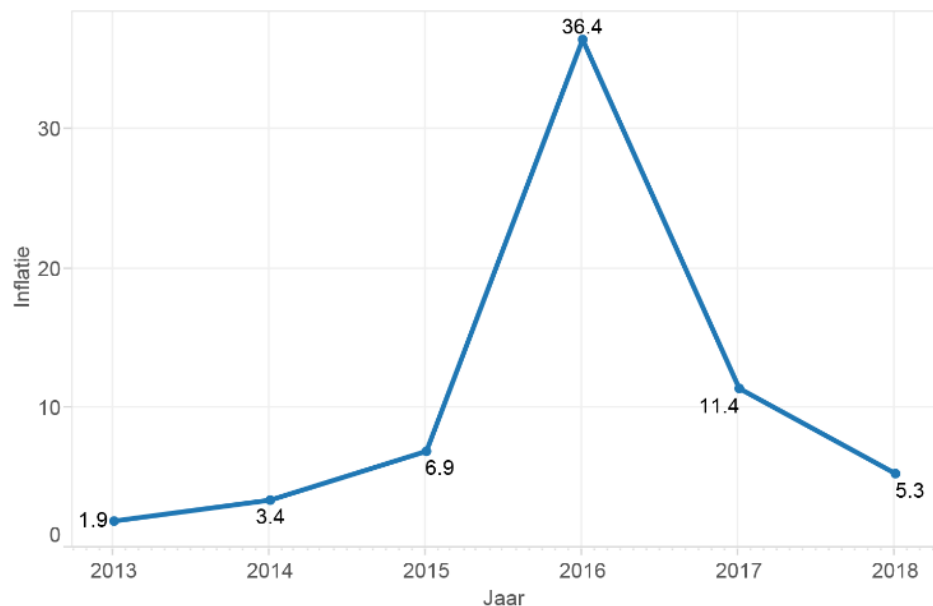
Financieringskort %BBP

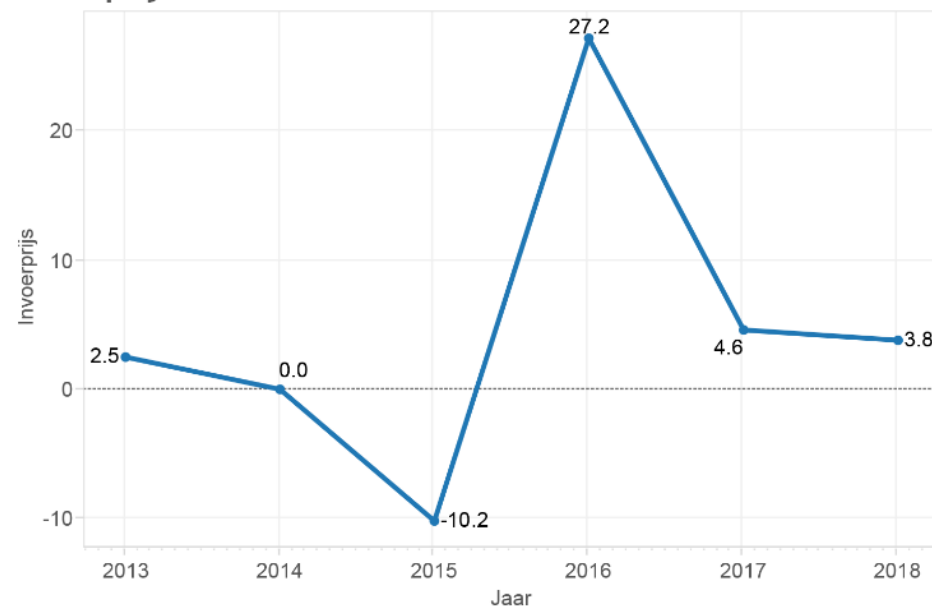
Importdekking # mnd

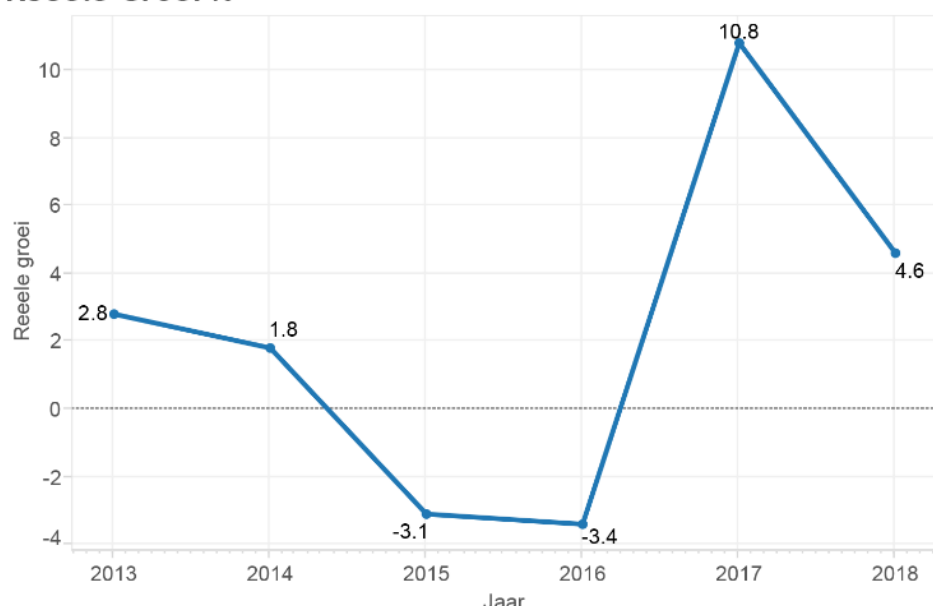
Inflatie %

Invoerprijs %

Reelee Groei %

Staatsschuld %BBP

